

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

У НОМЕРІ:

- **ОСВІТА**

✓ *Реформа професійно-технічної освіти
в Україні: підходи, законодавство,
міжнародні орієнтири*

- **МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ**

✓ *Міжнародна наукова конференція
«Бібліотека. Наука. Комунікація. Пріоритети
сьогодення та перспективи» (жовтень 2025)*

№ 18 (304) ВЕРЕСЕНЬ 2025

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА БІБЛІОТЕКА

**ГРОМАДСЬКА ДУМКА
ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ**

№ 18 (304) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень
на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»

Засновники:

Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Національна юридична бібліотека

Головний редактор
Ю. Половинчак

Редакційна колегія:
Н. Іванова (відповідальна за випуск), Т. Дубас,
Ю. Калініна-Симончук

Заснований у 2011 році
Видається двічі на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання можна
ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuviar.gov.ua

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України
щодо ратифікації сторічної Угоди з Великою
Британією..... 3
Президент України підписав Закон України
«Про Військового омбудсмена»..... 4

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Волошин Д.
Реформа професійно-технічної освіти
в Україні: підходи, законодавство, міжнародні
орієнтири 5

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ

Половинчак Ю.
Концепція цифрового проєкту «Форсайт
Україна»: від практики експертного
прогнозування до науково-інформаційної
платформи..... 13

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА..... 15

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Президент України підписав Закон України щодо ратифікації сторічної Угоди з Великою Британією

Президент України В. Зеленський підписав Закон України щодо ратифікації Угоди про сторічне партнерство між Україною та Великою Британією.

Про це повідомляється на сайті Верховної Ради України.

Напередодні, 17 вересня, Верховна Рада України проголосувала за ратифікацію Угоди про сторічне партнерство між Україною та Великою Британією. Документ підписав голова Верховної Ради України, після чого Закон направили на підпис Президенту України. 18 вересня парламент отримав підписаний документ.

16 січня Президент України В. Зеленський і прем'єр-міністр Великої Британії К. Стармер у Києві підписали Угоду про сторічну співпрацю між двома країнами. А 2 серпня Президент України В. Зеленський подав до Верховної Ради України законопроект № 0332 про ратифікацію цієї Угоди.

Згідно з нею, Велика Британія розширить програму підготовки українських військових, посилить співпрацю у сфері далекобійного озброєння та розробки зброї. Крім того, країна надаватиме підтримку у сфері освіти, а британські університети налагодять партнерство з українськими навчальними закладами.

Що містить Угода про сторічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством:

Стаття 1. Зміцнення обороноздатності

Сторони поглиблюватимуть оборонне співробітництво, зміцнюватимуть свої військові та оборонно-промислові спроможності, включаючи розвиток збройних сил та співробітництво між оборонно-промисловими базами, посилюватимуть системи оборонних закупівель України та передаватимуть технології для спільного виробництва оборонної продукції, приділяючи

особливу увагу інноваціям та посиленню захисту прав інтелектуальної власності на передані технології, а також узгоджуватимуть їх з вимогами НАТО.

Стаття 2. Зміцнення безпеки та досягнення консенсусу щодо членства України в НАТО

Сторони розвиватимуть сфери, важливість яких для євроатлантичного миру і стабільності виходить далеко за межі війни, визнаючи важливу роль України у захисті євроатлантичної безпеки і звертаючи особливу увагу на оперативну сумісність і внесок України як майбутнього союзника НАТО.

Стаття 3. Побудова партнерства у сфері морської безпеки

Сторони докладатимуть зусиль для усунення довгострокових системних загроз і викликів морській безпеці для відновлення свободи судноплавства.

Сторони встановлюють партнерство у сфері морської безпеки, зокрема для зміцнення безпеки у Балтійському, Чорному та Азовському морях.

Стаття 4. Посилення економічного та торговельного співробітництва

Сторони докладатимуть зусиль до покращення умов для інвестицій та торгівлі в обох країнах та співпрацюватимуть у різних секторах.

Стаття 5. Посилення співпраці у сфері енергетики, клімату та переходу до чистої енергії

Сторони поглиблюватимуть співробітництво у сфері енергетики на основі принципів сталого розвитку та чистого переходу на взаємовигідних засадах, а також покращуватимуть умови для інвестицій в енергетичний сектор України.

Стаття 6. Посилення співпраці у сфері правосуддя та притягнення до відповідальності

Сторони вживатимуть заходів для поглиблення співробітництва між їхніми правовими

секторами та у кримінально-цивільній сфері, а також для посилення співпраці у сфері санкцій.

Сторони вживатимуть заходів для притягнення до відповідальності держав, які вчиняють грубі порушення міжнародного права.

Стаття 7. Протидія іноземним інформаційним маніпуляціям і втручанням

Сторони поглиблюватимуть зв'язки у сфері протидії іноземним інформаційним маніпуляціям і втручанням, розбудовуватимуть стійкість до інформаційних загроз та уможливлуватимуть ефективні підривні дії у відповідь на загрози.

Стаття 8. Зміцнення позицій як лідерів у галузі науки, технологій та інновацій

Сторони вживатимуть заходів для подолання спільних викликів і загроз, використання можливостей та забезпечення сталого інклюзивного зростання для всіх.

Стаття 9. Використання потенціалу соціокультурних зв'язків

Сторони співпрацюватимуть у різних сферах, включаючи права людини, гендерну

рівність та соціальну інтеграцію, соціальний захист, догляд, реформи, освіту, охорону здоров'я, клімат, спорт, а також зближуватимуть свої суспільства.

Сторони поглиблюватимуть співробітництво у сфері культури й збереження культурної спадщини та заохочуватимуть співпрацю між креативними індустріями.

Стаття 10. Співробітництво з питань міграції

Сторони співпрацюватимуть у сфері міграції, притулку та управління кордонами, включаючи усунення першопричин нерегульованої міграції, впровадження ефективної політики протидії нерегульованій міграції, незаконному ввезенню мігрантів та торгівлі людьми.

Сторони здійснюватимуть поступові кроки для полегшення подорожей громадян, а також започаткують регулярні контакти та обмін інформацією про результати міграції та політичні наміри (*Суспільне Новини (<https://suspilne.media/1117886-zelenskij-shvaliv-ratifikaciju-ugodi-pro-storicne-partnerstvo-miz-ukrainou-ta-velikou-britanieu/>). – 2025. – 18.09).*

Президент України підписав Закон України «Про Військового омбудсмана»

Президент України В. Зеленський підписав Закон України «Про Військового омбудсмана», який пропонує створити посаду Військового омбудсмана при Президентові України для контролю прав військових та правоохоронців у бойових діях.

Про це свідчить картка Закону України № 13266 на сайті Верховної Ради України.

Військовий омбудсман прийматиме скарги, проводитиме перевірки, готуватиме рекомендації і щороку звітуватиме Президенту України.

Військового омбудсмана призначатимуть раз на п'ять років і не більше, ніж на два терміни поспіль. Крім того, буде створено Офіс Військового омбудсмана як допоміжний орган контролю в секторі безпеки та оборони України.

Закон визначає порядок подання і розгляду скарг військовослужбовців, порядок

проведення перевірок у військових частинах, а також процес взаємодії Військового омбудсмана з іншими державними органами.

Військовим омбудсманом може стати людина віком від 30 років, яка має вищу освіту і протягом останніх п'ятих років проживала в Україні.

6 вересня у Міноборони повідомили, що міністерство та парламентарії досягли домовленості про цілковиту підтримку поданого до парламенту Президентом України проєкту закону «Про Військового омбудсмана».

Що передувало

У вересні 2023 р. тодішній міністр оборони Р. Умеров анонсував започаткування нової посади – Військового омбудсмана.

19 листопада 2024 р. під час представлення у парламенті внутрішнього плану стійкості України Президент України В. Зеленський заявляв, що Міноборони та військове

командування найближчим часом мають призначити Військового омбудсмана, який буде опікуватися проблемами порушенням прав українських військових.

У грудні 2024 р. Президент України В. Зеленський призначив Уповноваженого з

питань захисту прав військовослужбовців та членів сімей військовослужбовців. Військовим омбудсманом стала О. Решетиллова (*Суспільне Новини* (<https://suspilne.media/1118034-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-vijskovogo-ombudsmena-2/>). – 2025. – 18.09).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

Д. Волошин, мол. наук. співроб., НЮБ НБУВ

Реформа професійно-технічної освіти в Україні: підходи, законодавство, міжнародні орієнтири

Сучасний світ стрімко змінюється і разом з ним трансформується ринок праці. Нові технології, виклики післявоєнного відновлення та потреба в конкурентоспроможних фахівцях вимагають від держави перегляду підходів до підготовки кадрів. У цій системі особливе місце належить професійно-технічній освіті, яка поєднує практичні навички із фундаментальними знаннями і дає людині можливість швидко знайти своє місце в економіці.

Професійно-технічна освіта є складником української системи освіти, де людина може опанувати знаннями, уміннями і навичками за певною професією. Здобути робітничу кваліфікацію можна в ліцензованих МОН закладах професійної освіти. Серед типів таких закладів – професійні училища, ліцеї, центри, навчально-курсові комбінати тощо.

Міністерство освіти та науки України наголошує на такій важливій перевазі професійної освіти як її гнучкість та швидка реакція на запити ринку праці: нині пройти навчання в закладах можуть не лише вчорашні випускники шкіл, а й дорослі, які хочуть підвищити кваліфікацію або змінити професію. Навчання може відбуватися як за повним, так і за скороченим циклом. Тож здобуття професії може тривати від кількох місяців до 3–4 років (для тих, хто одночасно із професією здобуває повну загальну середню освіту). Після цього людина має можливість працевлаштуватися і заробляти реальні кошти¹.

Саме тому набирає актуальності реформа профосвіти в Україні, яка сьогодні стає одним із ключових напрямів модернізації освітньої політики, що має визначальний вплив на майбутнє країни. У цьому контексті варто розглядати ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про професійну освіту»² № 4574-IX від 21.08.2025 р., що набув чинності у вересні цього року і який модернізує систему профосвіти в Україні.

За словами одного з ініціаторів реформи, голови Комітету ВРУ з питань освіти, науки та інновацій С. Бабака, ухвалений законопроект входить до програми підтримки реформ Ukraine Facility від ЄС, кардинально змінює підхід до профосвіти, виводячи її на один рівень з вищою та усуваючи стереотип про «освіту другого сорту». Документ, пояснив він, запроваджує базовий тип закладу – професійний коледж, а також військові заклади профосвіти, коледжі з військово-фізичною підготовкою та центри професійної досконалості.

Документ також запроваджує поняття «Центр професійної досконалості» – цей статус центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки надається закладу професійної освіти або їх об'єднанню для

¹ Офіційний портал Міністерства освіти та науки України. URL: <https://mon.gov.ua/tag/profesiyna-osvita?tag=profesiyna-osvita>

² Закон України «Про професійну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20>

сприяння розвитку певних галузей економіки за моделлю поєднання освітньої, науково-дослідної та інноваційної діяльності, співпраці та партнерства з роботодавцями, інвесторами та іншими зацікавленими особами, участі в реалізації національних та міжнародних проєктів і програм.

Як зазначив С. Бабак, Закон також відповідає на три ключові виклики: гостру потребу у кваліфікованих спеціалістах, попит бізнесу на практичні навички та необхідність інтеграції людей у мирне життя після війни. «Професійна освіта більше не може залишатися на другому плані. Це важливий інструмент післявоєнного відновлення України, що дозволить готувати фахівців відповідно до потреб економіки», – підсумував С. Бабак³.

У контексті ухвалених нововведень особливої ваги набуває аналіз міжнародних практик. Саме тому на цьому етапі доцільно зупинитися на розгляді закордонного досвіду регулювання та модернізації системи професійної освіти, аби визначити найбільш результативні підходи, які можуть стати орієнтиром для України. Детально це питання розглядалось в колективній монографії В. Радкевич та інших «Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід»⁴, де автори здійснили теоретичний аналіз проблеми розвитку систем професійної освіти і навчання в країнах Західної, Центральної і Східної Європи та Скандинавських країнах.

Як зазначають автори, системи професійної освіти і навчання країн Західної Європи – Австрії, Бельгії, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини та Франції, – різняться за інституційними й організаційними ознаками та підходами до реалізації навчальних програм, однак, спільним можна вважати практичну

орієнтованість професійної освіти і навчання (далі – ПОН), що реалізується через програми навчання на засадах продуктивної діяльності. Серед таких програм найбільш популярними та поширеними є дуальне навчання та учнівство, хоча і спостерігається інтегрування курсу професійної підготовки в навчальну програму загальноосвітнього навчального закладу.

В Австрії управління системою освіти і навчання централізоване, тобто здійснюється Федеральним Міністерством освіти (Bundesministerium für Bildung, BMB) – у сфері початкової та середньої освіти. Федеральне Міністерство науки, досліджень та економіки (Bundesministerium für Wissenschaft, Forschung und Wirtschaft, BMWFW) несе загальну відповідальність за державні та приватні університети, університети прикладних наук, а також підготовку фахівців в умовах підприємств. Хоча більшість навчальних закладів належать до сфери відповідальності Міністерства освіти, управління системою учнівства знаходиться в зоні відповідальності двох міністерств – економіки та освіти, – соціальних партнерів та земель. Державна служба зайнятості Австрії (Public Employment Service) та Федеральна економічна палата Австрії (Austrian Federal Economic Chamber) надають кандидатам підтримку для навчання за програмами учнівства, а саме: допомагають учням знайти роботодавців/підприємства, надають консультації кандидатам та підприємствам, організовують проведення підсумкових іспитів, контролюють якість та рівень компаній, що бажають працювати за програмами учнівства (наприклад, кваліфікація тренерів), працевлаштовують кандидатів на посади учнівства.

Професійну освіту в Австрії забезпечують середні школи, основні школи, школи для учнів зі спеціальними освітніми потребами, коледжі подальшої освіти, професійні школи, заклади безперервного навчання, вищі навчальні заклади, приватні навчальні заклади. Для забезпечення поінформованості молоді про можливості розвитку професійної кар'єри в країні працюють консультанти з питань кар'єри, функціонують служби з питань розвитку

³ Офіційний сайт інтернет ресурсу Liga Zakon. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/238529_rada-ukhvalilavrontegratsyniy-zakon-pro-reformu-profosvti

⁴ Бородієнко О. В., Пуховська Л. П., Радкевич В. О., Радкевич О. П., Леу, С. О. та ін. Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід. Монографія. Київ, 2018. 223 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711545/>

кар'єри, проводиться професійна орієнтація та громадські консультації.

У Бельгії до постачальників ПОН належать середні загальноосвітні школи, коледжі подальшої освіти, професійні школи, заклади безперервного навчання, навчальні центри для дорослих, вищі навчальні заклади, приватні навчальні заклади, а також Центри з питань професійної орієнтації та кар'єри, що надають послуги з кар'єрного консультування/професійної орієнтації.

У Бельгії інтереси підприємств усіх регіонів королівства представляє Федерація підприємств. Ідеться про компанії ключових промислових галузей та сфери послуг (понад 30 тис. підприємств, що становить 85–90 % від загальної кількості підприємств). Означена федерація спрямовує свою діяльність на створення сприятливих умов ведення бізнесу в країні та створення нових робочих місць, лобіює інтереси бізнесу як на федеральному, загальноєвропейському, так і на міжнародному рівнях.

У Люксембурзі управління системою освіти централізоване та здійснюється через Міністерство національної освіти, дітей та молоді (Ministry of national Education, Children and Youth). Міністерство несе відповідальність за всі види освіти, включаючи безперервну ПОН, а основна та вища освіта знаходиться у сфері відповідальності Міністерства вищої освіти та досліджень (Ministry of Higher Education and Research). Держава підтримує компанії та окремих осіб для заохочення їх до участі у програмах початкової ПОН (фінансова підтримка учнівства, вищої освіти) та підвищення кваліфікації (оплачувані відпустки, гнучкі умови роботи, механізми спільного фінансування). Агентство з розвитку зайнятості (Agency for the development of Employment) тобто Державна служба зайнятості Люксембургу, спільно з Міністерством національної освіти, дітей та молоді організовує професійне навчання для безробітних.

Професійна освіта в Нідерландах, згідно з Конституцією, є предметом постійної турботи уряду країни. Зокрема, у ст. 23 Конституції наголошується, що кожен має право на

освітню діяльність, без попереднього дозволу органів влади чи нагляду за такою діяльністю для форм освіти, визначених законом. Органи влади мають право контролювати рівень компетентності педагогів та їхню моральну доброчесність, у порядку, встановленому законом. Розвиток професійної освіти Нідерландів регулюється положеннями Закону «Про професійну освіту та освіту дорослих» (Vocational Adult education Act, 1996). Упродовж 20 років до Закону вносились зміни щодо: об'єднання двох освітніх підсистем – професійної освіти та освіти дорослих; об'єднання систем навчання на базі закладів професійної освіти та учнівства; створення регіональних навчальних центрів; фінансування професійної освіти у формі одноразової виплати; запровадження вибіркового перевірок з боку освітньої інспекції.

Особливість управління системою ПОН Німеччини полягає, з одного боку, у випереджувальному врахуванні потреб виробництва і бізнесу у кваліфікованих фахівцях, а з іншого – у належній фінансовій підтримці з боку держави і роботодавців, їхньої підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. У зв'язку з цим і заклади професійної освіти, і підприємства, і профспілки, і інші соціальні партнери розглядають розвиток професійної освіти в Німеччині як інвестицію в її майбутнє економічне зростання.

У Франції центральний уряд ухвалює закони у сфері професійної освіти, а регіональні уряди, починаючи з 2003 р., несуть відповідальність за впровадження професійного навчання. Регіональні уряди розробляють власну політику професійного навчання, особливо це стосується безперервного навчання. Таке професійне навчання створено для людей, які вступають або вже є частиною активної робочої сили для: допомоги їм в адаптації до технологічних досягнень або нових умов діяльності; удосконалення рівня їхньої професійної кваліфікації; підвищення їхніх шансів на соціальне та професійне зростання.

У монографії «Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського

Союзу: порівняльний досвід»⁵, наголошується, що системи професійної освіти і навчання країн Центральної та Східної Європи мають багато спільного позитивного досвіду, який потрібно розвивати і далі. Це насамперед орієнтування змісту професійної підготовки фахівців на потреби і вимоги ринку праці, розширення взаємозв'язку із соціальними партнерами, збільшення обсягів практичної підготовки учнівської молоді та дорослих, запровадження майже в усіх країнах дуальної системи професійного навчання, розроблення нових кваліфікацій, професійних та освітніх стандартів на компетентній основі тощо.

У Польщі систему професійної освіти і навчання регулює Закон «Про вищу освіту», Розпорядження Міністра Національної освіти «Про класифікацію професій професійного навчання». Децентралізація управління системою професійної освіти і навчання розширила участь у цьому процесі працівників муніципалітетів, регіонів, міністерства освіти. Усі типи навчальних закладів можуть бути створені недержавними установами (релігійними, соціальними асоціаціями тощо). Зауваження, що чим вищий рівень освіти, тим вища частка недержавних установ та учнів, які в них навчаються.

Професійна освіта й освіта дорослих в Угорщині регулюються Законами «Про освіту», «Про професійну освіту», метою є надання можливостей молодим людям безкоштовно здобути дві професії. У виняткових випадках, учні, які зараховуються в заклади професійної освіти для здобуття третьої кваліфікації (в іншому секторі), повинні платити за навчання. Практичне навчання здійснюється підприємствами та підтримується коштами з Національного фонду зайнятості.

Системи професійної освіти країн Північної Європи базуються на спільних ціннісних принципах рівності і соціальної інклюзії:

освіта є безкоштовною і доступною для всіх соціальних верств населення.

Найвищий пріоритет освітньої політики в країнах Північної Європи віддано досягненню соціальної рівності і соціальної інклюзії в освіті. Такі цілі були досягнуті шляхом забезпечення всім верствам населення доступу до вищої освіти, також завдяки програмам підвищення кваліфікації у середніх професійних навчальних закладах та залучення до системи професійної освіти молодих людей, які не прагнуть отримати вищу освіту. Та все ж, як зазначають північноєвропейські дослідники, професійним навчальним закладам скандинавських країн і Фінляндії важко одночасно досягти цих двох цілей: забезпечити право на отримання вищої освіти у сфері професійної освіти і водночас забезпечити доступ до кваліфікованих робочих місць для «слабких учнів».

У Великій Британії існує багато органів у сфері управління професійної освіти. Це і галузеві ради з професійної освіти, і галузеві консультаційні ради з професійного розвитку, і галузеві організації з розроблення стандартів, і галузеві асоціації з професійного навчання, ради з розвитку галузевих кваліфікацій. Уряд налічує 25 міністерських (міністерства та їх департаменти) і 20 неміністерських відомств, 389 агенцій і публічних інституцій, 74 групи/об'єднання з високим статусом, 12 публічних корпорацій і 3 автономних уряди (Північна Ірландія, Уельс і Шотландія).

Реформи системи професійної освіти і навчання в Данії протягом останніх 15 років спрямовувалися на:

- забезпечення її відповідності потребам ринку праці;
- підвищення привабливості програм професійної підготовки для більшої кількості молодих людей у порівнянні з академічними навчальними програмами;
- збільшення гнучкості системи з метою врахування потреб студентів і підприємств;
- поліпшення взаємодії між двома навчальними середовищами – професійними коледжами та підприємствами;
- оновлення змісту та методів навчання, що використовуються в процесі професійної освіти,

⁵ Бородієнко О. В., Пуховська Л. П., Радкевич В. О., Радкевич О. П., Леу С. О. та ін. Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід. Монографія. Київ, 2018. 223 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711545/>

концентруючи увагу на розвитку особистості студентів, їхніх здібностей, компетентностей, громадянських якостей;

- підвищення рівня прозорості системи професійної освіти, її перетворення у більш відкриту для всіх бажаючих навчатися за допомогою введення часткових і додаткових кваліфікацій та короткострокових програм професійної підготовки;

- підвищення рівня довіри професійним коледжам, забезпечення умов для навчання в цих коледжах.

ПОН у Фінляндії має високий статус і дає змогу продовжувати навчання у вищих навчальних закладах, розширює можливості для працевлаштування, налагодження тісної співпраці з підприємствами. Її реалізація базується на принципах рівних можливостей та соціальної інтеграції і соціальної відповідальності. Регулює розвиток цієї освітньої підсистеми Закон «Про професійну освіту і навчання», згідно з яким у Фінляндії забезпечується свобода, гендерна рівність і гнучкість для задоволення потреб економіки в кваліфікованих кадрах, відсутність відмінностей між професійною освітою молоді та освітою дорослих, забезпечується високий статус професії вчителя, реалізується єдина система фінансування професійної освіти і навчання (базове фінансування – 50 % гарантує освіту у всіх сферах та для всіх студентів; 35 % від загального обсягу фінансування на основі всіх повністю або частково отриманих кваліфікацій; 15 % фінансування на основі подальшого працевлаштування та продовження навчання).

ПОН у Швеції має гомогенний характер. У великомасштабних міжнародних порівняльних дослідженнях Швеція чудово ілюструє модель ПОН на базі школи, що регулюється державою, де початкова професійна освіта вбудована в систему загальної освіти. Уже до кінця 1960-х років професійна освіта на базі школи стала основним можливим шляхом отримання професії у Швеції, на відміну від навчання на робочому місці⁶.

У США організаційна структура системи профорієнтації має високий

рівень децентралізації. Державні органи – Міністерство праці, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство освіти і соціальних служб – здійснюють на федеральному рівні в основному законодавчі функції і надають рекомендації, регулюючи фінансові питання в певній галузі⁷.

Відповідно до 10-ї поправки до Конституції США, федеральний уряд не має права створювати загальнонаціональну систему освіти, визначати політику і навчальні програми для загальноосвітніх шкіл, коледжів та університетів. Усі штати мають власні системи професійно-технічної освіти. Роль федерального уряду зводиться до загального керівництва сферою вищої і середньої професійної освіти без надмірного втручання у справи кожного навчального закладу. Розробкою загальнонаціональної політики в цій сфері займається Міністерство освіти (US Department of Education), завдання якого полягає у зборі та обробці інформації, що надходить із навчальних закладів і влади кожного штату. Департамент займається в основному координацією наукових досліджень, підтримкою результатів їх втілення, а також розподілом асигнувань з федерального бюджету.

Професійне навчання побудоване на використанні різноманітних форм організації (коледжі, школи, консультативні центри, державні і приватні навчальні заклади, заочні, дистанційні курси тощо). Уся робота професійних шкіл спрямована на всебічний розвиток особистості з метою підготовки людини до корисної праці. Період навчання визначається рівнем підготовленості студента до виконання ним професійних обов'язків. Професійна підготовка спрямована на практичне застосування навичок, що

⁶ Бородієнко О. В., Пуховська Л. П., Радкевич В. О., Радкевич О. П., Лей С. О. та ін. Сучасні моделі професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: порівняльний досвід. Монографія. Київ, 2018. 223 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711545/>

⁷ Науковий портал. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. URL: <https://nauka.udpu.edu.ua/1-3-systema-profesijnoji-orijentatsiji-uchniv-u-ssha/>

вивчаються, і, як правило, не звертає уваги на теорії або традиційні академічні навички. Значну частину навчання складає практичне навчання, таким чином, забезпечуючи зв'язок між освітою та світом праці. Це передусім здійснюється або на рівні середньої школи, або у вищій школі.

Сьогодні США переконливо демонструють, що освіта і професійна підготовка, «інвестиції, в людину» відіграють вирішальну роль у забезпеченні конкурентних переваг США як в рамках національної, так і світової економіки. За економічними характеристиками США належить до високорозвинутих країн: ВВП – 10,95 трлн дол., ВВП на душу населення (2004 р.) – 41 400 дол. (п'яте місце серед країн світу). Частка ВВП, що інвестується в освіту (2002 р.), – 5,6 %. Ці показники є красномовними свідченнями того, що і за нинішніх умов на ринку освітніх послуг домінують США із щорічним прибутком у 12–14 млрд. дол., а освіта посідає п'яте місце за значущістю в експорті американської економіки.

Американську систему професійної освіти відрізняє від української наявність тісного взаємозв'язку навчальних закладів і ринку праці, що проявляється у вивченні попиту на висококваліфікованих працівників, внесенні відповідних змін у навчальні програми. Крім того, приватні інвестиції забезпечують значні масштаби фінансування освітньої системи. Для американської системи професійної освіти характерні принципи гуманізації, індивідуалізації навчання, варіативності та елективності, свободи вибору, суміщення гнучкості і стандартів, які визначають національні особливості змісту освіти⁸.

Водночас українська система професійно-технічної освіти розвивається за власною моделлю, яка визначається національним законодавством та історичними традиціями.

Така освіта здобувається в закладах професійної освіти за денною, вечірньою (змінною), очно-заочною, дистанційною,

мережевою, екстернатною формами навчання, з відривом і без відриву від виробництва та за індивідуальними навчальними планами. Передумовою до здобуття професійної освіти є базова або повна загальна середня освіта. Проте громадяни, які за станом здоров'я, сімейними обставинами або з інших поважних причин не можуть одночасно з набуттям професії здобувати повну загальну середню освіту, або не мають базової загальної середньої освіти, особи, які потребують соціальної допомоги і реабілітації, можуть здобувати робітничу кваліфікацію з професій, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України.

Учні, які мають базову середню освіту, можуть одночасно з набуттям професії здобувати повну загальну середню освіту в закладі професійної освіти.

Професійна освіта має три ступені. Ступеневість у закладах професійної освіти визначається відповідними рівнями кваліфікації, складністю професій та освітньо-кваліфікаційним рівнем. Кожний ступінь навчання в закладі професійної освіти має теоретичну та практичну завершеність і підтверджується присвоєнням випускникам (учням) освітньо-кваліфікаційних рівнів «кваліфікований робітник», «молодший спеціаліст», згідно з набутими ними професійними знаннями, вміннями і навичками. Відповідно до ступенів професійної освіти встановлюється три атестаційні рівні професійних закладів освіти.

Навчальні плани та навчальні програми кожного ступеня професійної освіти складаються таким чином, щоб випускники першого ступеня мали можливість продовжувати навчання на другому ступені, а випускники другого ступеня – на третьому⁹.

Однією з причин реформи професійної освіти є необхідність задовольнити потреби українського ринку праці якісними кадрами. Нині роботодавці готові платити кваліфікованим

⁸ Дубовик О. В. Досвід підготовки спеціалістів технічного профілю у США: перспективи для ПТНЗ України. Методичні рекомендації. Львів, 2013. 41с.

⁹ Офіційний портал Національний інформаційний центр академічної мобільності ENIC UKRAINE. URL: <https://enic.in.ua/index.php/ua/systema-osvity/profesijno-tehnichna-osvita>

робітникам гідну заробітну плату, створювати комфортні умови для роботи та забезпечувати сучасними матеріалами. Однак імідж та стереотипи щодо випускників з професійною освітою часто нівелюють всі переваги такої освіти. Крім того, обладнання та техніка в частині закладів професійної освіти залишається застарілою. Тому учні не мають можливості навчатися на якісному обладнанні, яким вони будуть користуватися на виробництві.

Реформування професійно-технічної освіти в Україні передбачає масштабне «перезавантаження» системи. Воно супроводжуватиметься не лише модернізацією інфраструктури, а й зміною стандартів освіти та навчання педагогів, що викладають в освітніх закладах.

У 2020 р. Колегія МОН схвалила Стратегію розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на період до 2023 року¹⁰. Вона передбачає чотири основні напрями розвитку галузі:

- побудову ефективної системи управління та фінансування;
- покращення змісту та якості професійної освіти;
- розвиток державно-приватного партнерства;
- популяризацію сфери.

Ідеї, закладені у Стратегії, деталізують завдання Концепції реформи «Сучасна професійно-технічна освіта» на період до 2027 року¹¹.

Реалізація Концепції сприятиме:

- професійній самореалізації особи та реалізації принципу навчання впродовж всього життя з урахуванням гендерної рівності та інклюзивного навчання;

¹⁰ Стратегія розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на період до 2023 року. Офіційний портал Міністерства освіти та науки України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/kolegiya-ministerstva/2020/12/Proyekt%20Stratehiyi%20rozvytku%20proftekhosvity%20do%202023.pdf>

¹¹ Концепція реформи «Сучасна професійно-технічна освіта» на період до 2027 року. Офіційний портал Міністерства освіти та науки України. URL: <https://mon.gov.ua/tag/profesiyna-osvita?&tag=profesiyna-osvita>

- зростанню привабливості професійної (професійно-технічної) освіти, підвищенню її конкурентоспроможності та якості відповідно до міжнародних стандартів;

- підвищенню соціального статусу педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти;

- посиленню співпраці закладів професійної (професійно-технічної) освіти з роботодавцями та бізнес-партнерами;

- задоволенню потреб ринку праці, суспільства і держави у кваліфікованих кадрах;

- сталому розвитку національної економіки та суспільства¹².

Як вже зазначалось вище, ухвалений Верховною Радою України євроінтеграційний законопроект № 13107-д «Про професійну освіту», який спрямований на модернізацію системи профосвіти в Україні, передбачає наступні ключові зміни:

- Звільнення від обов’язкових загальноосвітніх предметів, що дозволяє створювати коротші програми підготовки.

- Нова система оцінювання в незалежних кваліфікаційних центрах через ваучери, що підвищить об’єктивність і довіру до результатів.

- Створення наглядових рад із представниками роботодавців, які співпрацюють із закладами, забезпечуючи відповідність навчальних програм потребам ринку.

- Центри професійної досконалості стануть регіональними хабами для підготовки кадрів, залучення інвестицій і розвитку економіки.

11 вересня 2025 р. у м. Гернінг (Данія) відбулася зустріч міністрів освіти країн ЄС та країн-кандидатів на членство в ЄС, її мета – визначити спільний план розвитку профтехосвіти до 2030 р.

Важливо, що Україна вперше взяла участь у заході як країна розширення ЄС. Нашу країну

¹² Розпорядження Кабінету Міністрів України. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на ... від 12.06.2019. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2019-%D1%80#Text>

представляв перший заступник міністра освіти і науки Є. Кудрявець.

Під час зустрічі Міністерство освіти і науки України разом із міністерствами освіти країн ЄС підписало Гернінзьку декларацію, яка визначає спільні пріоритети розвитку професійної освіти та співпраці країн ЄС за напрямом на період 2026–2030 рр.

«Це важлива подія для України, адже вперше ми формуємо спільний порядок денний в освіті на рівні з країнами ЄС. Нещодавно ми ухвалили наш євроінтеграційний Закон “Про професійну освіту”, тож приєднання до Гернінзької декларації стає логічним продовженням реформи та наближення української системи профтехосвіти до європейських стандартів», – зазначив Є. Кудрявець.

Окрім цього, в межах візиту Є. Кудрявець провів двосторонню зустріч із виконавчим віцепрезидентом Європейської комісії Р. Мінзату. Під час розмови сторони домовилися розпочати роботу над спільними програмами залучення українських ветеранів до професійної освіти.

Що планують реалізувати Україна та країни ЄС у межах Гернінзької декларації 2026–2030 рр.:

- розвивати дуальну освіту та практику на виробництві, особливо у сферах, важливих для зеленої та цифрової трансформації;
- забезпечувати доступність профтехосвіти для дорослих і представників вразливих груп;
- підтримувати викладачів через підвищення кваліфікації та поліпшення умов праці;
- інвестувати в Центри професійної досконалості, розвиток цифрових навичок та навичок роботи зі штучним інтелектом;
- посилювати міжнародну мобільність студентів (ціль – охопити 12 % студентів до 2030 р.);

– застосовувати сталий підхід до фінансування та активно використовувати інструменти ЄС, такі як Erasmus+.

Міністр з питань дітей та освіти Данії М. Тесфає додає: «Професійна освіта є ключовою як для зеленої трансформації, так і для забезпечення важливих функцій системи добробуту в усій Європі. Ця декларація – ще один крок у правильному напрямі для зміцнення професійної освіти та навчання, що дасть змогу продовжувати готувати висококваліфікованих фахівців у найближчі роки».

Долучення України до Гернінзької декларації стало важливим кроком для євроінтеграції професійної освіти та наближення її якості до рівня країн ЄС¹³.

Професійно-технічна освіта стає ключовою для післявоєнного відновлення та закриття кадрових дефіцитів завдяки гнучким програмам і тісній орієнтації на ринок праці. Євроінтеграційний законопроект № 13107-д закладає нову архітектуру (професійні коледжі, центри досконалості, участь роботодавців, незалежне оцінювання), що піднімає профосвіту до паритету з вищою. Міжнародний досвід ЄС і США підтверджує ефективність дуальності, учнівства та спільного фінансування, а приєднання України до Гернінзької декларації (2026–2030 рр.) фіксує спільні пріоритети: доступність для дорослих і вразливих груп, розвиток цифрових та AI-навичок, підтримку викладачів і мобільність. Водночас критично оновити матеріально-технічну базу, підвищити статус педагогів і подолати стереотипи щодо робітничих професій. Очікуваний ефект – зростання зайнятості та продуктивності, посилення конкурентоспроможності людського капіталу і пришвидшення відбудови країни.

¹³ Офіційний портал Міністерства освіти та науки України. URL: <https://surl.li/rzjlmh>

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ¹⁴

Ю. Половинчак, д-р наук із соціальних комунікацій, керівник НЮБ НБУВ

Концепція цифрового проєкту «Форсайт Україна»: від практики експертного прогнозування до науково-інформаційної платформи

Дослідження презентує концепцію створення науково-інформаційного проєкту «Форсайт Україна», спрямованого на виявлення, відбір, систематизацію інформації прогнозного характеру щодо України та пов'язаних із нею глобальних і регіональних процесів. Обґрунтовано принципову важливість акумуляції відповідних матеріалів, особливо продукованих світовими експертними центрами. Розглянуто підходи до забезпечення доступу до реферативної бази та створення інструментів аналітики даних для неї.

Ключові слова: форсайт, цифрова платформа, реферативна база, аналітика даних.

Вибудовування системи довгострокового прогнозування як основи прийняття рішень є на сьогодні досить поширеним і водночас перспективним напрямом експертної підтримки управлінських процесів. Прогнозування через системне осмислення майбутнього з опорою на експертне колегіальне бачення попри понад півстолітню історію залишається актуальним напрямом інтелектуального пошуку для передових країн світу, а також викликає помітний інтерес українських науковців. Водночас форсайт-дослідження як інструмент вибудовування стратегічного планування та формування державних політик активно застосовуються на різних рівнях та в різних галузях. У Верховній Раді України наразі функціонує Міжфракційне депутатське об'єднання «Стратегічний форсайт України» та плідно працює сектор форсайту як підрозділ

Дослідницької служби парламенту. Сьогодні можна говорити про цілу низку форсайт-досліджень, що їх реалізують вітчизняні наукові центри, зокрема інститути НАН України. Варто також наголосити на фокусуванні на українській проблематиці у світових форсайт-дослідженнях – як тих, що реалізуються за міжнародної підтримки для України, так і тих, що орієнтовані на глобальну аудиторію, але при цьому прямо чи опосередковано включають українське питання. З огляду на важливість українського чинника в актуальних процесах сучасного світу практично за всіма сферами, значний відсоток актуальних довгострокових прогнозів останніх років, напрацьованих найпотужнішими командами дослідників так чи інакше стосуються України. Відтак йдеться про масиви високоякісної інформації, що заслуговують стати об'єктом різноаспектних досліджень.

Наявні у вітчизняному науковому дискурсі напрацювання, що стосуються теми форсайт-досліджень, є передусім або теоретичними та методологічними роботами, або ж фінальними прогнозними матеріалами, що висвітлюють результати застосування різних форсайт-методів. Водночас загальний масив публікацій, що висвітлюють прогнозні висновки, сам по собі представляє непересічний практичний і науковий інтерес, як документальний потік. У першу чергу, це ті публікації, що є наслідком реалізації різних досліджень, спрямованих на прогнозування в тому чи іншому стосунку до України. Зважаючи на зосередженість на перспективному (коротко-, середньо- і довго-) прогнозуванні, вироблені експертні висновки, прогнози, інші документи, представлені у відкритому інформаційному просторі, є корисними і цікавими як для практиків, так і для широкого наукового осмислення.

¹⁴ Статті підготовано для обговорення в ході Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Пріоритети сьогодення та перспективи» (жовтень, 2025) та додатково оприлюднено у матеріалах конференції.

Попри наявність потужного масиву прогнозних досліджень, що стосуються України, особливо – з очевидних причин – за останні роки, досі не ставилось завдання їх виявлення, відбору, систематизації та надання доступу з відповідним пошуковим апаратом. Так само – не здійснювались їх дослідження як специфічного сегмента інфополя та соціокомунікативного явища, результату наукової та експертної комунікації, впливового інструменту у виробленні державних рішень, підтримки наукових напрямів, врешті – джерельної бази для цілої низки політологічних, соціально-економічних, соціокультурних та інших досліджень.

Тому Національною юридичною бібліотекою НБУВ у співпраці з Дослідницькою службою Верховної Ради України започатковано підготовку цифрової платформи «Форсайт Україна». Відтак, метою цієї статті є обґрунтування його концепції, зокрема підходів до моніторингу, збору та систематизації інформації світових форсайт-центрів.

Отже, створювана платформа покликана стати першим ресурсом, що акумулює тематичну добірку матеріалів, які стосуються українського виміру глобальних футуристичних досліджень та надаватиме інструментарій для систематизації матеріалів за заданим дослідником критерієм (географічним, часовим, тематичним, суб'єктним тощо). Перспективи цього проєкту вбачаються у важливості наукового та експертного прогнозування в сучасному світі, а для українських реалій – особливо.

Проєкт передбачає реалізацію низки завдань з моніторингу інформаційного простору (загалом його виконання базується на використанні ресурсів та інструментів у відкритому доступі).

По-перше, – формування бази світових аналітичних центрів, що виконують прогнозні експертні дослідження – ідеться про виявлення відповідних установ та представлення на сайті ресурсу структурованої з можливістю пошуку інформації про них: назви, опису, загальних характеристики роботи, тематичних напрямів тощо. Передбачається охопити

ресурси установ та організацій, що працюють у галузі стратегічного форсайту, створюють, акумулюють, оприлюднюють інформацію прогнозного змісту; надають доступ до методик та інструментів прогнозування; реалізують наукові та освітні проєкти, пов'язані із застосуванням форсайт-досліджень.

По-друге, – безпосередній відбір інформації, що висвітлює результати форсайт-досліджень щодо України або пов'язаних із нею питань; систематизацію (за тематикою, авторством, періодом, географією, дотичною проблематикою та ін.) цієї інформації, формування реферативної бази та е-бібліотеки відповідних документів. Попереднє аналітико-синтетичне опрацювання інформації базуватиметься на підходах, вироблених у форсайт-дослідженнях, зокрема: виявлення та відбір матеріалів, що висвітлюють нові тенденції, нові рушії змін, слабкі сигнали, розриви. Для структурування матеріалів визнано за доцільне застосовувати категорії, які відповідають рамкам моделі для сканування горизонтів STEEPEDD («Суспільство», «Технології», «Економіка», «Екологія», «Політика та право», «Етика», «Демографія», «Національна безпека й оборона»). Пропонована подвійна таксономія (категорії STEEPEDD використовуватимуться як рубрики, а уточнення в їх межах задаватиметься за допомогою тегів – ключових слів) дозволить користувачу цифрової платформи задавати відбір як за широкими рубриками, так і за уточнюючими тегами. До таких, за попередніми прогнозами належатимуть:

- за рубрикою «Суспільство» – релігія, етнічна належність, становище національних меншин, корінних народів, культурний розвиток, постколоніальність, посттоталітарність, рівень доходів, статус зайнятості, стан здоров'я, навички тощо;

- за рубрикою «Технології» – призначення, використання, доступність для користувачів, ефективність, додавання вартості, наявні виклики, наукові дослідження та розробки тощо;

- за рубрикою «Економіка» – створення вартості, шляхи комерціалізації, вплив на зайнятість, потреби в інфраструктурі, запит на

ресурси, рівний доступ, доступність за ціною тощо;

– за рубрикою «Екологія» – безпека продукції, безпека виробництва, можливість переробки, ефективність використання води, заходи з енергозбереження, використання природних ресурсів, вплив на навколишнє середовище тощо;

– за рубрикою «Політика та право» – вплив геополітичних процесів, захист прав індивідуумів, питання відповідальності, структура ринкової конкуренції, дотримання законів та правил;

– за рубрикою «Етика» – баланс між користю та шкодою, справедливість доступу, повага до вибору особи, відношення до природи, турбота про майбутні покоління, повага до індивідуальності тощо;

– за рубрикою «Демографія» – місце проживання, вид заняття, рівень освіти, склад сім'ї, гендерна ідентичність, вікова категорія тощо;

– за рубрикою «Національна безпека й оборона» – військові амбіції сусідніх держав, військові технології, воєнні конфлікти, військові навчання та співпраця тощо.

По-третє, – передбачається наукове опрацювання цього сегмента інформаційного

потoku, виявлення ключових характеристик у їх динаміці. Перспективним видається також напрям попередніх аналітичних узагальнень щодо основних характеристик цього інформаційного потоку (ключові теми та їх динаміка, зв'язок із географічною, інституційною належністю, використані методики форсайту, способи представлення інформації тощо). Науковці Національної юридичної бібліотеки НБУВ, на базі якої започатковано реалізацію цифрової платформи, мають досвід виконання моніторингових проєктів з аналізу як українського, так і зарубіжного інфополя. Попри те, що започаткований проєкт матиме помітно більші масштаби, все ж напрацьовані раніше методики моніторингу, відбору, систематизації, аналізу цілком можуть бути екстрапольовані на його реалізацію. Так само є досвід формування тематичної бази актуальної інформації (URL: <http://nowar.nbu.gov.ua>).

Загальним підсумком проєкту стане впровадження цифрової платформи «Форсайт Україна» як елемента дослідницької інфраструктури. Важливою також є промоція ресурсу для державних органів, науковців, медійників.

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА*

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Кирило Міненко, керівник Центрального міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Київ)

Фраудаторний договір: як боротися з недобросовісними діями боржників

У сфері примусового виконання судових рішень державні та приватні виконавці часто стикаються з однією хитрістю боржників – укладанням так званих фраудаторних договорів. Це правочини, які боржники використовують, аби приховати своє майно та уникнути виконання судового рішення.

Що таке фраудаторний договір?

Фраудаторний договір – це правочин, укладений боржником із третіми особами з метою завдати шкоди кредиту та уникнути реального виконання грошових або майнових зобов'язань.

Найчастіше йдеться про:

дарування майна близьким родичам;

фіктивний продаж майна за заниженою ціною;

передачу активів на підставних осіб чи підконтрольні компанії.

* Збережено стиль і граматику оригіналу

Фактично це спосіб вивести активи з-під арешту і унеможливити їх реалізацію на користь кредитора.

Уявімо ситуацію: суд ухвалив рішення про стягнення з боржника великої суми коштів. Виконавець відкриває провадження, але замість арештувати квартиру, боржник «продає» її матері або дарує дружині. На перший погляд угода законна, але її реальна мета – уникнення виконання рішення суду.

У такому випадку кредитор або виконавець має право ініціювати визнання договору недійсним як фраздаторного.

Відповідальність

Цивільно-правова – фраздаторний договір визнається недійсним у судовому порядку.

Верховний Суд у своїх постановках неодноразово наголошував: договір, укладений на шкоду кредитору, є нікчемним незалежно від того, чи знав контрагент про зобов'язання боржника. Важливим критерієм є момент укладення угоди: якщо він збігається з часом відкриття виконавчого провадження або після ухвалення судового рішення, шанси визнати договір фраздаторним зростають.

Проблема виведення майна з-під стягнення існує у всіх правових системах. Тому більшість країн виробили спеціальні механізми протидії.

У Німеччині існує процедура оскарження угод боржника в межах виконавчого провадження (так звана *Anfechtung*). Якщо боржник подарував або продав майно за безцінь, кредитор може вимагати повернення цього майна для стягнення.

У Франції діє концепція *action paulienne* (павліанський позов) – ще з часів римського права. Кредитор має право оскаржити будь-яку угоду, яка зменшує майнову спроможність боржника на шкоду його вимогам.

Британія. У *common law* застосовується підхід до *fraudulent conveyance* (шахрайського відчуження майна). Якщо боржник передає майно з метою уникнення боргу, суд може визнати таке відчуження недійсним. Особливо цей механізм застосовується в процедурах банкрутства.

Американське законодавство (*Uniform Fraudulent Transfer Act*, а нині – *Uniform Voidable*

Transactions Act) чітко передбачає, що угоди, укладені з наміром ухилення від кредиторів, можуть бути скасовані. Суд досліджує не лише сам факт угоди, а й так звані “*badges of fraud*” – ознаки шахрайського наміру: поспішність угоди, передача майна родичам, невідповідність ціни ринковій, погіршення платоспроможності боржника тощо. У випадках злочинного наміру передбачена не лише цивільна, а й кримінальна відповідальність.

ООН та Світовий банк у своїх рекомендаціях також наголошують: угоди, які порушують баланс інтересів кредиторів і укладені з наміром приховати активи, мають бути анульовані.

Україна рухається у напрямку гармонізації свого законодавства з європейським та міжнародними стандартами. У питаннях фраздаторних договорів ми йдемо тим самим шляхом, що й більшість розвинених країн.

Для кредиторів важливо знати: якщо боржник «позбувся» майна вже після винесення рішення суду – це не кінець історії. Завжди є механізми, щоб повернути справедливість (https://lb.ua/blog/kyrylo_minenko/697029_fraudatorniy_dogovir_yak_borotisya_z.html). – 2025. – 18.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Володимир Домашлінець, експерт з лісового господарства біорізноманіття проєкту IKI Interface (GIZ)

Біорізноманіття в умовах війни: як збереження природи наближає Україну до ЄС

Поки Україна бореться за свободу, питання захисту довкілля часто здається другорядним. Та руйнування довкілля нерозривно впливає на життя людей: війна знищує ліси, степи, водно-болотні угіддя, отруює ґрунти та водойми. Це не лише екологічна, а й продовольча, економічна та безпекова проблема. Якщо країна прагне не просто відновитися, а побудувати майбутнє як повноправний член Європейського Союзу, збереження біорізноманіття має стати одним із пріоритетів вже зараз – адже від його

стану залежить здоров'я населення, якість їжі, чистота води та стійкість економіки.

Сьогодні, коли війна триває, потрібно говорити не лише про втрати природи, а й про те, як в умовах постійних атак зберегти екосистеми, що є критично важливим і для зобов'язань України перед Євросоюзом. Біорізноманіття – це не абстракція, а ресурс, який визначає, чи зможемо ми виробляти безпечні продукти, забезпечувати людей питною водою та зменшувати ризики для здоров'я.

У цій колонці ми заглибимось в те, чому біорізноманіття є фундаментом європейського майбутнього України, як війна впливає на нього та що ми можемо зробити для його збереження, а також розповімо, чому відбудова України має стосуватися не лише міст і доріг, а й комплексного відновлення екосистем – адже це є основою нашого життя та європейського майбутнього.

Ціна руйнувань та вплив на людину

Повномасштабне вторгнення Росії стало катастрофою не лише для міст і людей, а й для природи України. Екосистеми, які формувалися тисячоліттями, руйнуються за лічені дні через обстріли, роботу техніки, пожежі, вибухи, мінування та зведення оборонних споруд. Ліси, степи, водно-болотні угіддя перетворюються на мертві зони, втрачаються середовища існування рослин і тварин. Однак ці втрати мають прямі наслідки і для людей: забруднені ґрунти знижують природну родючість, а частина сільськогосподарських угідь стає непридатною для роботи, що безпосередньо впливає на врожай та добробут населення.

Забруднення води теж має прямий вплив на життя людей: хімічні речовини з боєприпасів, пального та зруйнованих промислових об'єктів отруюють річки, озера і підземні джерела. Ці зміни в екосистемі залишаться на десятиліття та вплинуть на продовольчу безпеку, здоров'я населення й економіку. Таким чином, вже близько 10 млн українців не мають доступу до безпечного та безперебійного водопостачання, а 20 млн не мають доступу до централізованого збору та очищення стічних вод.

Катастрофа, яка стала наслідком підризу Російською Федерацією Каховської ГЕС у

червні 2023 року, знищила складні водні екосистеми: загинула велика кількість риб та інших водних організмів, птахів, амфібій та рептилій, зникли оселища рідкісних і ендемічних видів. За деякими оцінками, збитки для рибного господарства внаслідок підризу ГЕС перевищили 11 тис. тонн риби на 10 млрд грн, що суттєво зменшило доступ до важливого джерела харчування для населення та призвело до втрати доходу для тисяч рибалок та пов'язаних з ними підприємств. За даними Міндовкілля (нині міністерство увійшло у склад об'єднаного Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України), екологічна шкода від цього теракту оцінюється у десятки мільярдів гривень.

Ці приклади демонструють: відновлення природи – це не далека перспектива, а критична умова для виживання та розвитку вже зараз. У той час, як Україна виборює своє право на свободу, вона також має шанс закласти основи нової моделі відбудови – стійкої, безпечної, орієнтованої на людину та довкілля. Для цього важливо не лише реагувати на наслідки війни, а й діяти на випередження – будувати систему, що захищає природні ресурси від подальших втрат. Тут велику роль відіграють міжнародні екологічні зобов'язання, зокрема євроінтеграційні.

Чому біорізноманіття – не лише вимога ЄС, а й питання виживання

Вступ України до Європейського Союзу передбачає виконання низки зобов'язань у сфері охорони довкілля, що покликані сприяти кращій якості життя та довгостроковому добробуту населення. Наприклад, в Угоді про асоціацію (Глава 27) окремий розділ присвячено саме захисту природи. Вона передбачає, що країна має гармонізувати своє законодавство з європейським, впроваджуючи Оселищну та Пташину директиви ЄС. Їхня мета – зберегти природні місця існування та популяції тварин і рослин, не допустити їх деградації та втрати. Саме ці директиви стали основою для створення в Європі найбільшої екологічної мережі Natura 2000. Україна взяла на себе зобов'язання розвивати свій аналог – Смарагдову мережу, яка вже охоплює 377 територій.

Однак суть цих документів не лише в юридичних формальностях. Вони покликані захистити фундаментальні ресурси, від яких залежить життя людей: ґрунти, воду, повітря, продовольчу базу. Під час війни ці природні ресурси опинилися під загрозою. За даними Міндовкілля (нині Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства), вже пошкоджено або перебуває під загрозою знищення близько 20% територій природно-заповідного фонду. Це означає втрату не лише рідкісних видів, а й родючих земель, пов'язаних з ними природних комплексів, здатних надавати якісні екосистемні послуги.

Проблема стає ще гострішою, якщо врахувати глобальну ціль «30/30», яку підтримала і Україна: до 2030 року необхідно зберегти 30% суші та морських територій. Це завдання сьогодні здається складнішим, ніж раніше, але його значення лише зростає. Чим більше територій буде знищено або забруднено, тим менше залишиться місць, де можна вирощувати безпечні культури, отримувати питну воду та підтримувати екологічну стійкість держави.

Отже, біорізноманіття – це не просто абстрактна вимога ЄС чи лише умова доступу до європейських ринків. Це питання виживання країни: нашої їжі, здоров'я, економічної стабільності та здатності відбудуватися після війни на якісно новому рівні.

Подальші кроки України: Шлях до відновлення та європейського майбутнього

Попри колосальні виклики, Україна має унікальний шанс переосмислити модель розвитку та інтегрувати повагу до природи як фундамент майбутньої відбудови. Йдеться не лише про охорону навколишнього природного середовища – мова про безпеку, стійкість, європейську інтеграцію та довгострокове відновлення. У цьому контексті ключовими є кілька взаємопов'язаних напрямів, які мають формувати екологічну архітектуру майбутньої України:

1.Розробка Національної стратегії та плану дій щодо збереження біорізноманіття. Вже створена та працює робоча група, яка напрацьовує стратегічний документ, що враховує післявоєнні виклики, відповідає

рішенням Конференції Сторін Конвенції про біологічне різноманіття, європейським вимогам і стане основою для довгострокової природоохоронної політики.

2.Системний моніторинг стану довкілля, зокрема біорізноманіття. Ефективне управління природними ресурсами неможливе без чіткої та актуальної інформації про їхній стан, тому створення сучасної системи спостережень стає одним із першочергових завдань. У цьому напрямку працює проєкт «IKI Interface: Підтримка України на шляху до амбітної та інтегрованої кліматичної політики (GreenUkraine)», що реалізується Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. В межах проєкту запланована технічна підтримка розвитку моніторингу біорізноманіття в Україні та здійснення інших заходів щодо захисту дикої природи, що дозволить ухвалювати обґрунтовані рішення, реагувати на загрози та ефективно управляти природними ресурсами.

3.Відновлення екосистем. До пріоритетних дій входить розмінування територій, рекультивація пошкоджених земель, відновлення водойм, степів, лісів. Такі заходи не лише повертають природне багатство, а й підвищують стійкість громад та сприяють їх економічному відновленню.

4.Гармонізація законодавства з нормами ЄС. Впровадження Оселищної та Пташиної директив та інших документів права ЄС із захисту природи – необхідна умова для інтеграції до європейського екологічного простору та отримання доступу до фінансових інструментів підтримки.

5.Розширення міжнародного партнерства. Реалізація масштабних природоохоронних програм вимагає залучення експертів, донорів, інвесторів, а також координації зусиль між державними і недержавними структурами.

Майбутнє України залежить від того, який вектор ми оберемо – фрагментарний чи цілісний, орієнтуючись лише на інфраструктуру, чи також на природу. Зусилля зі збереження та відновлення біорізноманіття – це не технічне завдання, а визначальний вибір: бути вразливою до екологічних криз

державою чи стати стійкою, відповідальною і по-справжньому європейською країною. Якщо ці дії будуть послідовними й координованими, Україна зможе не просто відновити знищене, а й сформуванати нову модель гармонійного співіснування з природою.

Матеріал підготовлено у межах проекту «IKI Interface: Підтримка України на шляху до амбітної та інтегрованої кліматичної політики (GreenUkraine)», що реалізується Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH за дорученням Федерального міністерства економіки та енергетики Німеччини (BMWE) в межах Міжнародної кліматичної ініціативи (IKI) (https://lb.ua/blog/volodymyr_domashlinets/697081_bioriznomanittya_umovah_viyini_yak.html). – 2025. – 18.09).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Олександр Сасевич, кандидат юридичних наук, член Вищої ради правосуддя, суддя Львівського окружного адміністративного суду

Механізми судового контролю при розгляді справ у порядку цивільного, господарського та адміністративного судочинства

Чинна редакція статей 382 – 382-3 КАСУ є прикладом успішної взаємодії представників правничої спільноти та громадянського суспільства, науковців і практиків з метою підвищення ефективності судочинства та захисту права людини на справедливий суд.

Механізми судового контролю при розгляді справ у порядку цивільного, господарського та адміністративного судочинства

Виконання судового рішення залишається слабкою ланкою в процедурі забезпечення права людини на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Кожен юрист-практик підтвердить, що у правових реаліях України набрання законної сили судовим рішенням не дорівнює автоматичному відновленню порушеного права, адже за ним слідує тривалий

та складний процес його виконання. Вказана проблематика не втратила своєї актуальності в умовах воєнного стану, а нормотворець наполегливо продовжує шукати механізми, здатні підвищити рівень виконуваності судових рішень. Результатом такого пошуку, зокрема стало впровадження інституту судового контролю спочатку в адміністративний судовий процес, а згодом в структуру цивільного та господарського процесів.

Тема судового контролю вже більше 10 років є предметом мого наукового інтересу. За цей час я неодноразово привертав увагу до перспективності та ефективності вказаного інституту на всіх можливих національних та й міжнародних майданчиках. Стверджував про те, що застосування судового контролю мінімізує необхідність звернення до органів виконання та суттєво підвищує рівень виконання судових рішень, сприяючи таким чином ефективному захисту порушеного права (у 90% випадків при застосуванні механізмів судового контролю рішення виконуються відповідачами – суб'єктами владних повноважень добровільно у встановлені судом строки).

З приємністю хочу відзначити, що ґрунтовна наукова дискусія, приправлена досвідом практиків, принесла свої плоди.

Так, 19 грудня 2024 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень» від 21 листопада 2024 року №4094-ІХ, який став черговою спробою законодавця не лише вирішити проблемні питання судового контролю, а й суттєво розширити сферу застосування вказаного інституту. Мабуть, складно уявити більш високе визнання ефективності інституту, ніж спроба поширити його дію на нові процесуальні відносини.

Донедавна спеціальні способи такого контролю були притаманні лише для адміністративного судочинства. Та все ж позитивний досвід запровадження судового контролю не залишився непоміченим та, як наслідок, нормотворець вирішив поширити позитивну практику і на інші види судового

процесу, внісши відповідні зміни до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) та Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України). А відтак, з 19 грудня 2024 року повноваженнями щодо зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення наділені не лише судді адміністративної юстиції, а також судді, які здійснюють правосуддя в місцевих загальних і господарських судах. Логічно, що такі нормативні зміни викликають науковий інтерес. Вартим дослідження є порівняння інститутів судового контролю в адміністративному судочинстві та господарському і цивільному процесі.

Насамперед слід зазначати, що норми статей 453-1 – 453-4 ЦПК України та 345-1 – 345-4 ГПК України є ідентичними за змістом (відрізняються лише категорії справ, у яких може застосовуватися судовий контроль). В основу вказаних положень беззаперечно лягла стаття 382 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Саме тому не зупинятимемось на спільних рисах, а одразу перейдемо до відмінностей нормативного закріплення інституту судового контролю у відносинах, покликаних для вирішення публічно-правових та приватно-правових спорів.

Суб'єктний склад. Перша відмінність впливає зі специфіки відносин та суб'єктного складу цивільного/господарського та адміністративного процесів. Відтак, в адміністративному судочинстві зобов'язати подати звіт про виконання судового рішення можна лише суб'єкта владних повноважень. Відповідно штраф накладається лише на керівника такого суб'єкта. Натомість, цивільний та господарський процеси такого обмеження не містять. Зобов'язати подати звіт можна будь-якого суб'єкта (боржника у справі). Водночас, законодавець наголошує, що у випадку, коли боржником є юридична особа, то штраф за неподання звіту про виконання судового рішення накладається на її керівника.

Підстави для застосування. Норми КАС України (частина 1 статті 382) передбачають, як обов'язкове, так і факультативне застосування

судом своїх контрольних повноважень. Так, суд може зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалено судові рішення, подати звіт про його виконання. Вказаний різновид судового контролю має факультативний характер та застосовується за письмовою заявою особи, на користь якої ухвалено судові рішення і яка не є суб'єктом владних повноважень, або за власною ініціативою суду.

Разом з тим, у певних категоріях справ (з приводу обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту та пільг) застосування судового контролю є обов'язком суду за умови надходження письмової заяви заявника. Для таких випадків законодавець використовує формулювання «суд зобов'язує», що свідчить про відсутність судової дискреції при вирішенні вказаного питання.

На відміну від норм КАС України, які не містять вичерпного переліку випадків, в яких суд вправі застосовувати свої контрольні повноваження, норми ГПК України та ЦПК України, натомість, чітко визнають перелік справ, при розгляді яких можливе встановлення судового контролю. Так, відповідно до частини 1 статті 345-1 ГПК України до таких належать справи про захист ділової репутації; що виникають з відносин, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, обмеженням монополізму в господарській діяльності, захистом від недобросовісної конкуренції; інші спори немайнового характеру. Стаття 453-1 ЦПК України передбачає трішки більший перелік справ, а саме: що виникають із трудових правовідносин; що виникають із сімейних правовідносин; щодо відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, заподіяної внаслідок вчинення кримінального правопорушення; щодо відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями,

діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду; щодо відшкодування моральної шкоди; щодо захисту прав споживачів; щодо захисту честі, гідності та ділової репутації; інші спори немайнового характеру.

З метою додержання принципу змагальності цивільного/господарського процесу суд вправі вирішувати питання про встановлення судового контролю виключно на підставі письмової заяви стягувача. Вирішення вказаного питання за власною ініціативою суду, на відміну від адміністративного процесу, не допускається.

Умови застосування. Норми КАС України передбачають можливість встановлення судового контролю як під час ухвалення судового рішення (частина 5 статті 382), так і на стадії його виконання (частина 3 статті 382). Відсутність виконавчого провадження з примусового виконання судового рішення не перешкоджає розгляду заяви (частина 4 статті 382 КАС України). Відповідно, ідентифікатор для повного доступу до інформації про виконавче провадження є бажаним, проте не обов'язковим реквізитом заяви про встановлення судового контролю.

Натомість, обов'язковими умовами для встановлення судового контролю у цивільному/господарському процесах є: невиконання боржником судового рішення та наявність відкритого виконавчого провадження. З наведеного слідує, що ідентифікатор для повного доступу до інформації про виконавче провадження є обов'язковим реквізитом заяви про встановлення судового контролю, відсутність якого унеможлиблює розгляд такої заяви.

Для справедливості варто зазначити, що вказані розбіжності між нормами адміністративного та цивільного/господарського процесів стираються у справах, в яких відповідачем є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, суб'єкт господарювання державного або комунального сектору економіки. При розгляді таких спорів у порядку цивільного/господарського судочинства допускається встановлення

судового контролю до відкриття виконавчого провадження незалежно від характеру спору.

Спеціальний порядок встановлення судового контролю для суб'єкта, який є колегіальним органом. Вказана процедура застосовується лише в порядку адміністративного судочинства, а її запровадження, ймовірно, є найочікуванішою цьогорічною новелою КАС України.

Незважаючи на ефективність судового контролю все ж таки тривалий час існувала сфера, на яку його вплив не поширювався. Мова йде про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення суб'єкта владних повноважень, який є колегіальним органом. Ілюстративною є справа №822/1690/18, яка перебувала на розгляді Хмельницького окружного адміністративного суду. Так, суд зобов'язав Нетішинську міську раду Хмельницької області розглянути на черговій сесії заяву фізичної особи про затвердження проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки та подати звіт про виконання судового рішення. Відповідач десять разів виносив на пленарні засідання сесії Нетішинської міської ради Хмельницької області вказане питання, проте рішення по суті не було прийнято, оскільки велика кількість депутатів або не голосували, або утримувались (детально вказана проблематика проаналізована у публікації). Як виявилось, ні суд, ні інші органи державної влади не мали достатньо повноважень для вжиття заходів по виконанню вказаного судового рішення.

Такий бойкот виконання судових рішень колегіальними органами був непоодиноким. Вирішення вказаної проблеми вдалось знайти завдяки паритетній співпраці теоретиків та практиків. Як наслідок, у частині 4 статті 382-1 КАС України передбачено, що якщо суб'єктом владних повноважень є колегіальний орган і судовим рішенням такого суб'єкта владних повноважень зобов'язано вчинити певні дії, суд може зобов'язати подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення кожного з членів такого колегіального органу, до чийх повноважень, завдань чи функцій належить забезпечення виконання

такого судового рішення. Відповідно штраф також можна накласти на членів колегіального органу, які в межах своїх повноважень, завдань чи функцій не забезпечили виконання судового рішення (частина 8 статті 382-3 КАС України).

На сьогодні можемо спостерігати за впровадженням вказаних нормативних положень у судову практику. Так, ухвалою Черкаського окружного адміністративного суду від 13 травня 2025 року у справі №580/12748/24 зобов'язано подати звіт про виконання судового рішення не лише відповідача – Чигиринську міську раду Черкаського району Черкаської області, а й кожного з депутатів вказаної ради. У встановлений судом двомісячний строк рішення відповідачем належно виконано, що підтверджується ухвалою Черкаського окружного адміністративного суду від 20 серпня 2025 року у справі №580/12748/24. Наведений приклад вчергове доводить, що застосування судом своїх контрольних повноважень, передбачених статтею 382 КАС України, «стимулює» відповідача – суб'єкта владних повноважень до своєчасного та належного виконання судового рішення.

Перші спроби застосування нового інституту спостерігаємо також в судах цивільної та господарської юрисдикції (для прикладу, ухвала Господарського суду Житомирської області від 05 травня 2025 року у справі №906/972/24, ухвала Вознесенівського районного суду міста Запоріжжя від 04 червня 2025 року №335/1970/23). Такі випадки є поодинокими та недостатніми для повноцінного аналізу. Єдине, що можна констатувати вже зараз, суди цивільної/господарської спеціалізації здебільшого зобов'язують подати звіт про виконання судового рішення саме органи державної влади, органи місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання державного або комунального сектору економіки. Тобто навіть під час застосування у цивільному/господарському процесі враховується «первісна» адміністративна природа судового контролю.

Наостанок слід зазначити, що нормативне закріплення інституту судового контролю у сучасному вигляді стало можливим завдяки

синергії науки і практики. Так, вже згаданим Законом України від 21 листопада 2024 року №4094-ІХ вирішено низку практичних проблем, а саме:

поставлено крапку в дискусії щодо етапу, під час якого можна вирішувати питання про зобов'язання відповідача подати звіт про виконання судового рішення (під час ухвалення рішення у справі чи при її виконанні);

визначено категорії справ, для яких застосування судового контролю за наявності відповідної заяви є обов'язком суду, а не правом;

роз'яснено, що відсутність відкритого виконавчого провадження не може бути підставою для відмови у встановленні судового контролю;

закріплено можливість розглядати питання про встановлення судового контролю під час «фізичної» відсутності матеріалів справи в суді;

передбачено процесуальний порядок застосування механізмів судового контролю до колегіального органу;

визначено, що ухвала про зобов'язання подати звіт є остаточною та оскарженню не підлягає;

доповнено КАС України положеннями про можливість суду за власною ініціативою при прийнятті звіту суб'єкта владних повноважень розглянути питання про зміну способу і порядку виконання судового рішення;

регламентовано можливість зменшення розміру штрафу або звільнення від його сплати на підставі доказів, що підтверджують здійснення керівником суб'єкта владних повноважень дій, які спрямовані на виконання судового рішення та які, на переконання суду, на момент розгляду звіту є достатніми і вичерпними.

Крім того, деталізовано часові рамки подання заяви про встановлення судового контролю (не пізніше завершення судових дебатов, а якщо справа розглядається в порядку спрощеного позовного провадження – не пізніше 30 днів з дня відкриття провадження у справі), сформульовано категорію достатній строк для подання звіту (від 20 днів до 3 місяців).

Вказані проблеми спричиняли труднощі у правозастосуванні. З огляду на нормативні

прогалини, сформувалася неуніфікована судова практика застосування судового контролю в адміністративному судочинстві. Адже за відсутності нормативно визначеного порядку, судді по-різному застосовували статтю 382 КАС України, намагаючись обґрунтувати правильність обраного ними підходу. Вказані спроби підлягали прискіпливому аналізу з боку наукової спільноти, яка пропонувала шляхи вирішення проблемних питань. Так, описана проблематика була предметом і моїх науково-практичних досліджень [1].

Попри загальну позитивну оцінку нормативних новел, які стосуються регламентації інституту судового контролю, все ж таки з'являється і поодинокі критика. Так, Кабінет Міністрів України (в особі Міноборони України) акцентує увагу на неоднаковому підході до накладення штрафу в адміністративному та цивільному/господарському процесах. Справа в тому, що за нормами КАС України штраф накладається виключно на керівника суб'єкта владних повноважень, який не виконав свого обов'язку з подання звіту про виконання судового рішення. Натомість ЦПК України та ГПК України передбачають накладення такого штрафу на боржника. Накладення штрафу на керівника можливе лише за умови, що боржником є юридична особа та суд зобов'язав подати звіт про виконання судового рішення особисто керівника боржника. Тому Кабмін пропонує змінити одну з норм, вказавши, що керівник органу влади може особисто отримати штраф лише тоді, якщо суд зобов'язав його особисто подати звіт про виконання судового рішення [7].

Ймовірно така законодавча пропозиція, підготовлена Міноборони України, спрямована на захист командирів військових частин, які часто виступають відповідачами в адміністративних справах. Тим не менше, вона видається недостатньо обґрунтованою. Насамперед слід звернути увагу, що уряд пропонує внести зміни не до нових та недостатньо апробованих положень статей 345 ГПК України та 453 ЦПК України, а до статті 382 КАС України, яка вже не один рік демонструє свою ефективність. Так саме особиста зацікавленість керівника

суб'єкта владних повноважень (загроза накладення штрафу) є запорукою докладення ним максимальних зусиль для забезпечення виконання судового рішення. Крім того, відмінність в нормативному закріпленні легко пояснюється специфікою суб'єктного складу. В адміністративному судочинстві зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення застосовується виключно до суб'єкта владних повноважень, який завжди має статус юридичної особи. Натомість, у цивільному/господарському процесі вказане зобов'язання може стосуватися різних суб'єктів. Саме тому й з'явилася деталізація, що за наявності у боржника статусу юридичної особи штраф може накладатися на його керівника.

Водночас, на захист керівників суб'єктів владних повноважень (в тому числі і командирів військових частин) спрямована норма частини 5 статті 382-3 КАС України, яка дозволяє зменшити розмір штрафу або звільнити від його сплати на підставі доказів, що підтверджують здійснення керівником такого суб'єкта владних повноважень дій, які спрямовані на виконання судового рішення та які, на переконання суду, на момент розгляду звіту є достатніми і вичерпними. Якщо судові рішення стосується здійснення виплат (пенсійних, соціальних тощо), суд може зменшити розмір штрафу або звільнити від його сплати на підставі доказів, які підтверджують відсутність бюджетних асигнувань у суб'єкта владних повноважень та вжиття його керівником всіх необхідних заходів для встановлення таких бюджетних асигнувань, які, на переконання суду, на момент розгляду звіту є достатніми і вичерпними.

Відтак, чинна редакція статей 382 – 382-3 КАС України є прикладом успішної взаємодії представників правничої спільноти та громадянського суспільства, науковців і практиків з метою підвищення ефективності судочинства та захисту права людини на справедливий суд.

Список використаних джерел

1. Сасевич О.М. Судовий контроль як механізм підвищення ефективності судових рішень Судово-юридична газета. URL (дата звернення: 20.09.2025).

2. Сасевич О.М. Судовий контроль за виконанням дискреційних повноважень. Судово-юридична газета. URL (дата звернення: 20.09.2025).

3. Ухвала Черкаського окружного адміністративного суду від 13 травня 2025 року у справі №580/12748/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL (дата звернення: 20.09.2025).

4. Ухвала Черкаського окружного адміністративного суду від 20 серпня 2025 року у справі №580/12748/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL (дата звернення: 20.09.2025).

5. Ухвала Господарського суду Житомирської області від 05 травня 2025 року у справі №906/972/24. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL (дата звернення: 20.09.2025).

6. Ухвала Вознесенівського районного суду міста Запоріжжя від 04 червня 2025 року №335/1970/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL (дата звернення: 20.09.2025).

7. Наталя Мамченко Міноборони пропонує змінити умови для накладення штрафів на керівників держорганів за невиконання судових рішень. Судово-юридична газета URL (дата звернення: 20.09.2025). (<https://sud.ua/uk/news/blog/341661-mekhanizmy-sudebnogo-kontrolya-pri-rassmotrenii-del-v-poryadke-grazhdanskogo-khozyaystvennogo-i-administrativnogo-sudoproizvodstva>). – 2025. – 22.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Ростислав Тістик, член Комітету Верховної Ради України з питань бюджету

Бюджет 2026: виживання чи шанс на зміну?

Коли я дивлюсь на проєкт державного бюджету на 2026 рік, всередині виникає суперечливе відчуття: з одного боку – це максимум того, що можна спланувати в умовах невизначеності та війни, з іншого – це

слабка гарантія, що завтра не виникне нових фінансових викликів. Я хочу поділитися моїми думками про те, чи може цей бюджет бути точкою перелому, чи просто черговою спробою латати дірки.

Наскільки стабільний наш бюджет?

Стабільність – це коли ти не хвилюєшся, що зарплату вчителю можуть затримати, комунальник – без грошей, армія – без зарплат та снарядів. У проєкті бюджету-2026 уряд намагається знайти баланс між вимогами війни та потребою фінансової стабільності. Звідси – зростання доходів загального фонду на майже 447 млрд грн порівняно з 2025 роком: це сигнал, що уряд робить ставку на краще адміністрування податків та ширший ресурс внутрішньої економіки. Видатки ж залишаються надзвичайно високими – близько 4,8 трлн грн, що відображає реальність війни та неминучий пріоритет оборони й безпеки (понад 2,8 трлн грн, тобто фактично дві третини бюджету). Дефіцит у 1,9 трлн грн, або 18,4 % ВВП, – це компроміс: він великий, але демонструє прагнення уряду втримати макророзбаланс, спираючись на зовнішнє фінансування й водночас не допустити розбалансування внутрішнього ринку. Кейс із призупиненням допомоги від США цьому підтвердження.

Кожен бюджет – це спроба зазирнути в майбутнє. Але під час війни він нагадує не чіткий план, а скоріше прогноз погоди на кілька місяців наперед у розпал шторму

Постійне “латання дірок” – чи це наш стиль виживання?

Якщо чесно, мені здається, що ми вже навчилися “ламати” бюджет як пластилін: скрутити тут, відрізати там, перекласти туди, щоб закрити щілини. Але це не стратегія – це тактика виживання. Видатки на оборону ростуть – бо без цього не виживемо. Але коли вони ростуть, інші сфери – медицина, освіта, відновлення – залишаються ніби “на потім”. Доходи не дотягують і уряд мусить або позичати або різати витрати, навіть там, де це боляче. Соціальні виплати, пенсії – не можна відкласти, але інфляція їх з’їдає. Цей підхід (латання, реагування) має сенс в кризові

хвилини, але якщо він стане нормою – дорого заплатимо: економічно, політично, з точки зору довіри людей.

Чи можливі глибинні реформи та довгострокова стратегія в умовах війни?

Одне з моїх ключових переконань: війна – не виправдання бездіяльності, а виклик до змін. І я бачу кілька напрямків, у яких реформи не лише можливі, але й необхідні – і чим швидше, тим краще. П'ять реформ, які можуть наповнити бюджет і змінити державу:

1. Загальнонаціональний аудит активів

Ми досі до кінця не знаємо, чим володіє держава. Земля, підприємства, інфраструктура, будівлі – усе це або обліковується хаотично, або використовується неефективно. Аудит – це не бюрократія, а інструмент, який дає чітку картину: що зберегти, що продати, а що перетворити на прибуткові об'єкти.

2. Нульова декларація / фінансове перезавантаження відносин між державою та громадянами

Довіра між державою та громадянами не з'явиться сама по собі. Ми мусимо почати з чесного старту: кожен декларує свої активи, держава гарантує «амністію минулого» й натомість вибудовує прозору систему оподаткування. Це створює нову культуру відповідальності – і для бізнесу, і для влади.

3. Спрощення податкової системи

Податкова система має бути зрозумілою і прогнозованою. Чим простіші правила – тим менше можливостей для зловживань і тим більше стимулів працювати «в білу». Це прямий шлях до зростання надходжень у бюджет без підвищення ставок і до залучення нових інвестицій.

4. Реформа державної служби

Бюджет постійно «з'їдають» неефективні витрати на бюрократію. Державна служба повинна стати сервісною – менш чисельною, цифровізованою, мотивованою результатами, а не паперами. Це дозволить економити мільярди і водночас підняти якість послуг для громадян.

5. Military-Tech як драйвер розвитку

Унікальний досвід війни зробив Україну лабораторією новітніх військових технологій. Це не лише питання безпеки, а й шанс для

економіки. Індустрія military-tech може стати окремим експортним кластером, що створює робочі місця, приносить валюту і гарантує, що ніхто не наважиться повторно випробувати нашу обороноздатність.

Від ідей до дій: мої ініціативи до бюджету

Говорити про реформи важливо. Але не менш важливо показувати конкретні кроки, які вже зараз можуть змінювати ситуацію. Саме тому я планую зареєструвати низку ініціатив та змін до бюджету, які стосуються різних сфер.

1. Підвищення зарплат для викладачів вищих навчальних закладів. Ми піднімаємо зарплати вихователям у садочках, учителям у школах – і це правильно. Але чому викладачі університетів залишаються осторонь? Це несправедливо й недалекоглядно: якісна вища освіта неможлива без належної оплати праці.

2. Створення нової бюджетної програми, з якої фінансуватимемо лікування ахондроплазії. Працюємо над виділенням близько 1 млрд грн. Ми вже провели перемовини з виробником у США, готується реєстрація, проходження ОМТ. Є шанс, що програма запуститься вже з початку року. Важливо, що вдалося домовитися і про знижку – це зменшить навантаження на бюджет.

3. Укриття в лікарнях та школах. Проблема не тільки у фінансуванні, а й у підході. МОЗ часто звітує про проєкти, але без чіткого переліку конкретних лікарень і стану укриттів. Ми ж пропонуємо простий і системний підхід: перевірка об'єктів, визначення реальної потреби, ухвалення рішення на бюджетному комітеті. Безпека лікарів, пацієнтів і дітей має стати безумовним пріоритетом.

4. Нові ініціативи. Паралельно працюю над створенням нових департаментів у МЗС та МВС, які відповідатимуть за критично важливі напрями співпраці та безпеки. Це частина більшої стратегії модернізації державного управління.

Бюджет – це завжди вибір між сьогоденням і майбутнім. Ми не можемо уникнути воєнних витрат, але водночас мусимо закладати основи нової фінансової моделі держави. Нульова декларація, аудит активів, податкова простота, сучасна держслужба і military-tech – це не

просто реформи. Це п'ять кроків до того, щоб Україна перестала бути державою, яка лише розподіляє допомогу, і стала державою, яка сама генерує ресурси та впевнено планує розвиток. Саме так формується не тільки бюджет виживання, а й бюджет майбутнього (https://lb.ua/blog/rostyslav_tistyk/698034_byudzheth_2026_vizhivannya_chi_shans.html). – 2025). – 24.09).

Блог на сайті «Судово-юридична газета»

Про автора: Юрій Сухов, кандидат юридичних наук, адвокат, партнер АО «VERUM», Анастасія Чистякова, кандидат юридичних наук, адвокат Анастасія Мерзлюк, помічник юриста

Проблема «предикату» при кваліфікації діяння за статті 209 КК України

У ситуації, коли діяння почалося до набрання чинності Закону №361-IX від 06.12.2019, а завершилось після набуття чинності Законом №361-IX з урахуванням положень статті 5 КК, застосуванню підлягає та редакція статті, що скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи.

Проблема «предикату» при кваліфікації діяння за статті 209 КК України

Міжнародна спільнота доволі довго шукала механізми для боротьби з відмиванням грошей (майна), одержаного злочинним шляхом. Такі механізми змінили концептуальні підходи до перевірки контрагентів, підтвердження легальності отриманих активів, змісту «банківської таємниці». Так, сьогодні банки діють як податкові агенти, вони вдосконалили внутрішні процедури та системи моніторингу транзакцій, і самі повідомляють правоохоронні та контролюючі органи про підозрілі транзакції своїх клієнтів. Підтвердження легальності походження коштів стає вимогою для більшості правочинів, у тому числі з віртуальними активами. Розвиток законодавства у цій царині спрямований на пошук дієвих правових механізмів відстеження коштів (майна),

одержаного злочинним шляхом, боротьби з такими явищами та їх мінімізацією.

Одночасно чинна редакція ст. 209 КК України (далі – КК) та практика кримінального переслідування за нею, дають підстави для висновку, що з застосуванням у новій редакції та її тлумаченням є глибинні проблеми.

Зокрема, порушення принципу «зрозумілості» при формулюванні законодавцем опису складу злочину, передбаченого ч.1 ст.209 КК, Законом №361-IX від 06.12.2019, призвело до непорозумінь щодо того, як і яким чином і на підставі чого мають бути встановлені та підтверджені «фактичні обставини, які свідчать про те, що майно одержане злочинним шляхом»? Чи мають ці «фактичні обставини, які свідчать про те, що майно одержане злочинним шляхом» бути встановлені, наприклад, рішенням суду, яке набуло законної сили, або ці «фактичні обставини» можуть існувати як підозра і паралельно бути предметом доведення разом з предикатним діянням? Чи доведення вчинення предикатного діяння передуює доведенню легалізації? Чи може бути здійснена попередня кваліфікація за ст. 209 КК без наявності доказів і відповідної процесуальної кваліфікації (повідомлення про підозру) предикатного діяння? Відповіді на поставлені питання – це: 1) фактично існуючі вимоги до ступеня встановлення належності майна до категорії «одержаного злочинним шляхом» і відповідно предикатного діяння, яке передуює легалізації; 2) критерії для наявності / відсутності підстав для ініціювання подальшого кримінального переслідування за ст. 209 КК України.

Легалізація майна (доходів), одержаних злочинним була в різні часи проаналізована у працях: О.М. Бандурки, О.М. Джужи, М.І. Бажанова, А.С. Беніцького, Ф. Г. Бурчака, В. К. Грищука, Л. М. Долі, О. Г. Кальмана, М. Н. Мироненка, М. І. Мельника, Є. О. Несвіта, В. М. Поповича, О. Ю. Якімова, А. В. Яковлева, П. П. Андрушка та ін. Крім того, питання протидії відмиванню майна в своїй науковій діяльності досліджували А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, Н. С. Карпов, О. Є. Користін, М. В. Лошицький, В. В. Черней, С. С. Чернявський, А. Г. Чубенко, Д. М. Павлов,

Ю. О. Волошин, А. М. Колодій, О. О. Дудоров та інші. Одночасно доволі багато питань лишається відкритими.

Стаття 209 КК викладена у новій редакції (2019 року) відповідно до внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». У структурі статті відбулась заміна предмета злочину з «доходів» на «майно», а також суттєвим змінам підданий зміст припису, який визначає сутність кримінально-караного діяння, а саме: «Набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження, якщо ці діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом». Можна сказати, що чинна редакція для оцінки діяння як такого, що підпадає під ознаки кримінального правопорушення передбаченого ст.209 КК змінила стадію визначення /встановлення одержання майна злочинним шляхом. Також було додано кілька новітніх діянь, та конкретизовано окремі діяння, які раніше застосовувались у загальному описі.

Крім того, КК України доповнено новою статтею 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», яка передбачає кримінальну відповідальність за умисне неподання або подання завідомо недостовірної інформації про підозрілі фінансові операції та розголошення відомостей про них.

Історія питання

У КК України 2001 року норма статті 209 була викладена наступним чином: «Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом» (назва). Вчинення фінансових операцій та інших угод з грошовими коштами та іншим майном, здобутих завідомо злочинним шляхом, а також використання зазначених коштів та іншого майна для здійснення підприємницької або іншої господарської діяльності, а також створення організованих груп в Україні чи за її межами для легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих завідомо злочинним шляхом.

Із прийняттям Закону України №430-IV «Про внесення змін та доповнень до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України» від 16.01.2003, норму ст.209 КК було викладено в новій редакції, що передбачала відповідальність за «Вчинення фінансової операції чи укладення угоди з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмивання) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховування чи маскування незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмивання) доходів». Приміткою 1 було передбачено, що суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмивання) доходів, відповідно до цієї статті є діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох і більше років (за винятком діянь, передбачених статтями 207 і 212 Кримінального кодексу України) або яке визнається злочином за кримінальним законом іншої держави і за таке ж саме діяння передбачена відповідальність Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи.

Законами №2258-VI від 18.05.2010, №4025-VI від 15.11.2011, №1702-VII від 14.10.2014, №770-VIII від 10.11.2015 вносились зміни до редакції ст.209 КК, зокрема такі, що стосувались диспозиції, а також примітки до ст.209 КК.

Так, відповідно до Закону №2258-VI було уточнено примітку 1 до ст. 209 КК України, яка була викладена у наступній редакції: «Суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, відповідно до цієї статті є діяння, за яке КК передбачено покарання у виді позбавлення волі (за винятком діянь, передбачених статтями 207, 212 і 212-1 КК), або діяння, вчинене за межами України, якщо воно визнається суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, за кримінальним законом держави, де воно було вчинене, і є злочином за Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи».

Законом №4025-VI у пункті 1 примітки до ст.209 КК «покарання у виді позбавлення волі» замінено на «основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян». Крім того, з цього пункту було виключено згадку про статтю 207 КК.

Законом №1702-VII із пункту 1 примітки до ст.209 КК було виключено формулювання «за винятком діянь, передбачених статтями 212 і 212-1 Кримінального кодексу України».

Законом №770-VIII з покарання за ст.209 КК виключено «з конфіскацією коштів або іншого майна, одержаних злочинним шляхом».

Разом з тим, наведені редакції ст.209 КК України очевидно слід вважати вдалими, оскільки вони врегульовують чіткі параметри до предикату, що дозволяє у спірних ситуаціях оцінювати наявність / відсутність предикатного злочину, а отже – наявність / відсутність підстав для кримінального переслідування особи.

06.12.2019 було прийнято Закон України №361-IX, який змінив ст. 209 КК (чинна редакція), яка у формулюванні злочину будь-яких вимог до його предикату не висуває. Це безперечно, викликало неоднозначне сприйняття приписів і створило підґрунтя

для тлумачення їх змісту, що інколи навіть спотворює канони кримінальної науки, оскільки порушує структуру взаємозв'язків кримінально-правових норм і створює ситуації правової невизначеності стосовно оцінки діяння і порядку правозастосування правової норми.

Насправді, законодавець, намагаючись відповідати світовим тенденціям щодо удосконалення відповідальності за кримінальне відмивання майна, здобутого злочинним шляхом, по суті вніс зміни до КК, якими привів у відповідність припис закону до правозастосовчої практики, що склалася раніше. Зокрема, йдеться про те, що здебільшого слідчі/прокурори, не маючи встановленого вироком предикатного злочину, повідомляли особі про підозру за предикатне діяння та одразу за ст.209 КК. Отже, мала місце наявність предикатної події стосовно одержаного майна і питання вироку за таку подію вирішувалось у одному процесі разом із визначенням відповідальності за злочин, передбачений ст.209 КК. Така практика не збігалась з приписами попередніх редакцій ст.209 КК стосовно саме предикатного «злочину». Нова редакція ст.209 КК допускає саме такий процесуальний шлях розвитку кримінального переслідування за відмивання майна, здобутого злочинним шляхом.

Міжнародні зобов'язання

Взяття Україною на себе міжнародних зобов'язань зумовило інтеграцію в національне законодавство, у тому числі у КК, норм стосовно протидії відмиванню коштів.

Відповідно до ст. 6 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (далі – Страсбурзька Конвенція), ратифікованої Верховною Радою України 17 грудня 1997 року кожна країна-учасник вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для того, щоб дії, вчинені навмисно, розглядалися внутрішнім законодавством як злочини, а саме: (а) перетворення або передача власності, усвідомлюючи, що така власність є доходом, з метою приховування або маскуванню незаконного походження власності або з метою сприяння будь-якій особі, замішаній

у вчиненні предикатного злочину, уникнути правових наслідків її дій; (b) приховування або маскуванню справжнього характеру, джерела, місцезнаходження, стану, переміщення, прав стосовно власності або володіння нею, усвідомлюючи, що така власність є доходом; (c) набуття, володіння або використання власності, усвідомлюючи під час отримання, що така власність була доходом; (d) участь у вчиненні, об'єднання або змова з метою вчинення, замах на вчинення, пособництво, підмова, сприяння і поради щодо вчинення будь-якого із злочинів, визначених відповідно до цієї статті.

Стаття 31 Конвенції ООН проти корупції передбачає, що, якщо доходи від злочинної діяльності були долучені до законного майна, конфіскації підлягає та частина майна, яка відповідає оціночній вартості доходів від кримінальної діяльності. Так само, в аналогічний спосіб можуть бути конфісковані відсоток прибутку або додаткова вартість у разі зростання вартості майна. Звичайно, слід належно врахувати інтереси невинуватих третіх сторін. Аналогічні положення містяться і в статті 1 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 2005 року (Варшавська конвенція).

Відповідно до Варшавської конвенції, яка набрала чинності для України 01.06.2011, а саме пункту «е» статті 1, «предикатний злочин» означає будь-який злочин, у результаті якого виникли доходи, що можуть стати предметом злочину, зазначеного в статті 9 цієї Конвенції. Таким чином, міжнародним договором, ратифікованим Україною, відповідальність за «відмивання коштів/майна» пов'язується з «предикатним злочином». Отже, цей злочин має перебувати у причиново-наслідковому зв'язку із виникненням доходу, оскільки предикат темпорально завжди передує легалізації.

Відповідно до 40 рекомендацій FATF для країн щодо запобігання та виявлення відмивання грошей, держави повинні вжити заходів, аналогічних наведеним у Віденській та Палермській конвенціях, включаючи законодавчі, які можуть бути необхідними

для надання компетентним органам цих країн повноваження на конфіскацію відмитої власності, доходів, одержаних у результаті злочинних дій з відмивання грошей або предикатного злочину, засобів, що використовувалися або існував намір їх використання для вчинення цих злочинів, або майна відповідної вартості, за умови, що не порушується право добровільної допомоги третіх осіб.

У 1991 році Україна приєдналась до Віденської Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, в якій було дано вперше визначення відмивання грошей та взагалі визнано злочином відмивання грошей, одержаних від незаконного обігу наркотиків, а у 1995 році Україна приєдналась до Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, яка передбачала обов'язковість для держав-учасниць прийняти законодавство, яке містить внутрішні правила і процедури з питань відмивання грошей та які види злочинів вважатимуться підставою для відмивання, включаючи серйозні кримінальні діяння, такі як наркоторгівля, корупція та організована злочинність. Також Україна приєдналась до Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах, що передбачає забезпечення взаємної допомоги між державами у розслідуванні та переслідуванні осіб, які займаються відмиванням грошей. Держави-учасниці зобов'язані допомогати в наданні інформації, обшуках та інших правових процедурах, необхідних для розслідування та припинення відмивання доходів. Україна також ратифікувала Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності.

У статті 6 Палермської конвенції під назвою «Криміналізація відмивання доходів від злочинів» (пункт 2(f)), передбачено, що у справах про відмивання коштів «усвідомлення, умисел або мета як елементи складу злочину, зазначеного в пункті 1 цієї статті [який включає відмивання коштів], можуть бути встановлені з об'єктивних фактичних обставин справи».

Водночас стаття 9 Варшавської конвенції під назвою «Злочини з відмивання грошей»

зазначає: «перетворення або передача майна, з усвідомленням того, що таке майно є доходом, з метою приховування або маскуванню незаконного походження майна або з метою сприяння будь-якій особі, причетній до вчинення предикатного злочину, в уникненні правових наслідків її дій» повинні бути визнані злочином у випадку умисного вчинення (пункт 1(а)). Усвідомлення, намір чи мета, необхідні як елемент складу злочину, зазначеного в згаданому пункті, можна встановлювати з об'єктивних, фактичних обставин (пункт 2 (с)).

Далі у пункті 3 статті 9 Варшавської конвенції передбачено, що кожна сторона може вживати таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочинними відповідно до її внутрішнього законодавства всіх або деяких з діянь, зазначених у пункті 1 цієї статті (включаючи відмивання коштів), в одному з наведених нижче випадків чи в обох, коли правопорушник: а) підозрював, що майно є доходом; б) повинен був припустити, що майно є доходом.

До речі, обізнаність особи, що майно одержано злочинним шляхом може бути підтверджено й непрямыми доказами. Принаймні така позиція Верховного Суду у постанові Верховного Суду від 22.05.2025 у справі № 991/493/22. Одночасно, у разі паралельного інкримінування двох складів кримінального правопорушення, один з яких є легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом докази вчинення кримінального правопорушення передбаченого ст. 209 КК не можуть співпадати та бути ідентичними з доказами вчинення іншого кримінального правопорушення, оскільки стаття 209 КК у її чинній редакції передбачає необхідність не тільки доведення факту обізнаності особи у правовій природі майна, і, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом», але і доводити факт набуття/ володіння /використання/ розпорядження /здійснення фінансової операції / вчинення правочину /переміщення, зміна форми (перетворення)/ або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна або володіння ним,

права на таке майно, джерела його походження, місцезнаходження. Тобто докази умовно можна поділити на три групи: 1) ті, що підтверджують обізнаність особи про злочинний характер майна; 2) ті, що підтверджують здійснення певних заборонених операцій / дій з таким майном; 3) злочинний характер походження/ одержання майна. І докази стосовно злочинного характеру одержання майна мають передувати іншим двом групам доказів (тобто мають бути отримані першими). Темпорально схема вчинення передбаченого ст.209 КК злочину виглядає наступним чином: вчинення злочину, у результаті якого виникає/набувається/ одержується майно – вчинення однієї з дій, які перелічені у ст. 209 КК з майном. При цьому обізнаність особи у злочинній природі майна може виникнути як на етапі вчинення предикатного діяння, так і на етапі початку вчинення однієї з перелічених у ст. 209 КК дій.

Як на практиці?

Зміна редакції статті призвела до певної плутанини тлумачення та у окремих випадках безпідставної зміни підходу стосовно оцінки наявності / відсутності правових підстав для кримінального переслідування за ст. 209 КК.

Класичним прикладом спотвореного застосування ст.209 КК України є кримінальне провадження № 42025000000000140 від 19.02.2025. Так, з ухвали слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 19.03.2025 у справі №757/11570/25-к вбачається, що дане кримінальне провадження зареєстроване за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч.3 ст. 209, ч. 4 ст. 358 КК України. Як впливає з ухвали, станом на дату звернення до суду, з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, версія органу досудового розслідування будується на припущеннях про наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого ч.3 ст.209 КК, оскільки «в ході досудового розслідування встановлено, що фізичними особами у період із 2014 року відбувалось декларування доходів від здійснених правочинів (які ймовірно не проводились), шляхом надання до податкових органів відповідних декларацій із зазначенням

відомостей про дохід, які не підлягають оподаткуванню (тобто без сплати податків до державного бюджету) за для надання їм статусу легальних». Частиною 4 ст. 358 КК передбачена відповідальність за використання завідомо підробленого документу. Проте, саме використання завідомо підробленого документу не має, а не наслідком, а не сутністю одержання майна. Такий склад злочину може супроводжувати злочинне одержання майна, але сам по собі не є діянням, що має наслідком злочинне його набуття. Таким чином, очевидно, що діяння, передбачене ч.4 ст.358 КК, не підпадає під ознаки предикату.

Ще більш яскравим негативним прикладом у цьому сенсі є кримінальне провадження №12024100000000918 від 15.08.2024, у якому, згідно з ухвалою слідчого судді Печерського районного суду м.Києва від 17.07.2025 у справі №757/30096/25-к, здійснюється досудове розслідування лише за ознаками ч.2 ст.209 КК України, навіть без визначення будь-яких ознак предикатних діянь.

Тобто у даних випадках попередня кваліфікація здійснена за ст. 209 КК без наявності реального предикатного діяння, оскільки відсутні відомості про одержання майна злочинним шляхом.

Деякі особливості складу злочину, передбаченого ст.209 КК у редакції Закону № 361-ІХ.

Безпосередній об'єкт злочину не змінився у порівнянні з попередніми редакціями ст.209 КК. Ним є встановлений, з метою протидії залученню в економіку майна, одержаного злочинним шляхом, та виконання Україною взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань, порядок здійснення підприємницької та іншої господарської діяльності, а також порядок вчинення цивільно-правових угод в частині особистого та іншого подібного використання майна, не пов'язаного з господарською діяльністю. Додатковим безпосереднім об'єктом виступають інтереси правосуддя, нормальне функціонування фінансової системи, засади добросовісної конкуренції.

Предметом злочину, є майно, фактичні обставини щодо якого свідчать про його

одержання злочинним шляхом. Хоча нова редакція статті формально у описовій частині не висуває окремих вимог до предикатного правопорушення, аналіз її диспозиції дає підстави стверджувати про наявність прямої вказівки законодавця на конкретний предмет злочину, як ключову ознаку і самого злочину, і предикатного кримінального діяння. Зокрема, на це вказує назва ст.209 КК і опис самого складу злочину, де закріплено визначення його предмета злочину як «майно, одержане злочинним шляхом». Інакше кажучи, законодавець наголошує на нерозривному зв'язку між предикатним діянням і фактом набуття у результаті нього такого майна: адже лише за умови, що майно отримано способом, прямо визначеним кримінальним законом, можна вести мову про його подальшу легалізацію чи відмивання.

Такий висновок обумовлений і п.23 ч.1 ст.1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», у редакції, що не змінювалась у зв'язку з прийняттям Закону №361-ХІ, відповідно до якого доходи, одержані злочинним шляхом, – будь-які активи, одержані прямо чи опосередковано внаслідок вчинення злочину, зокрема валютні цінності, рухоме та нерухоме майно, майнові та немайнові права, незалежно від їх вартості. З цього визначення слід виходити і визначаючи сутність термінопоняття «майно», що застосоване у ст.209 КК.

Щодо особливостей об'єктивної сторони злочину, то окремої уваги заслуговує момент закінчення злочину вчиненого у вигляді «володіння злочинно одержаним майном». Адже може скластися враження, що таке володіння, через його тривалість, впливає на момент закінчення злочину, зокрема, весь час володіння до втрати такої можливості чи виявлення злочину. Проте, така позиція очевидно є помилковою, оскільки володіння майном одержаним злочинним шляхом є закінченим з моменту заволодіння ним. Подальше володіння не впливає на момент закінчення злочину, за

виключенням коли у подальшому вчиняються окремі самостійні складові діяння злочину у вигляді: використання, розпорядження, переміщення, перетворення такого майна тощо.

Однією з найбільш дискусійних кримінально-правових новел, запроваджених Законом № 361-IX, безумовно стала зміна диспозиції частини першої ст.209 КК, де вперше з'явилась вказівка на особу, «яка повинна була знати, що таке майно...одержано злочинним шляхом». За таких нововведень суб'єктивна сторона цього злочину характеризується не лише умислом, а й необережністю. У такий спосіб законодавець фактично розширив межі кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину, змістивши акцент із виключно умисної форми вини на можливість притягнення особи до відповідальності й у випадках, коли вона діяла з необережності у формі злочинної недбалості.

З урахуванням раніше наведених міжнародних договорів, ратифікованих Україною, на нашу думку, суб'єктивна сторона злочину за ст.209 КК повинна характеризувати вину лише у формі прямого умислу, для якого є обов'язковим усвідомлення того, що майно одержано злочинним шляхом. Очевидно, що конструкція «повинна була знати» є настільки оціночною, що дозволяє правозастосовним органам на власний розсуд вирішувати, чи мала особа достатні підстави для підозри. Цілком ймовірно, що це може створювати простір для довільного тлумачення норм, що прямо суперечить принципам правової визначеності.

Дія ст.209 КК України у редакції Закону № 361-IX від 06.12.2019 у часі.

Стаття 209 КК у редакції Закону України № 361-IX від 06.12.2019 набрала чинності 28.04.2020. Отже, виникає логічне запитання чи може, кримінальна відповідальність за нею застосовуватися лише до подій, що відбулися до цієї дати?

Ситуація обумовлена різними редакціями ст. 209 КК, коли, наприклад, діяння почалося за попередньої редакції ст. 209 КК (з вимогами до предикатного злочину), а завершилось – за іншої редакції ст. 209 КК (без таких вимог) потребує окремого з'ясування. Зокрема, у такому разі застосуванню підлягає редакція статті, яка має

скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи. Тут треба уточнити, що редакція ст. 209 КК, яка встановлює більш широкі підстави для кримінальної відповідальності, по суті, погіршує становище особи, адже будь-які дії, пов'язані з набуттям, володінням, використанням, розпорядженням майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом ... вважаються кримінально караними. Такий висновок логічно випливає зі змісту ст.5 КК, відповідно до якої «якщо після вчинення особою діяння, передбаченого цим Кодексом, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотню дію в часі має той закон, що скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи».

Такого висновку притримується й Верховний Суд. Зокрема, з ухвали від 03.06.2024 у справі №592/8124/21 вбачається, що події, які стали підставою для обвинувачення особи, відбулися 27 квітня 2020 року, тобто до набрання чинності редакцією Закону №361-IX. Отже, у момент вчинення злочину застосування нової редакції ч.1 ст.209 КК було неможливим, а під час судового розгляду кваліфікація дій підсудного мала здійснюватися відповідно до редакції Закону №430-IV, який передбачав обов'язкову складову у виді доказів предикатного злочину.

Таким чином, стаття 209 КК України у редакції Закону №361-IX починає діяти з 28 квітня 2020 року і не застосовується до подій, що сталися до цієї дати, у тому числі до дій обвинуваченого, які мали місце 27 квітня 2020 року.

Висновки

Стаття 209 КК у її чинній редакції передбачає необхідність не тільки доведення 1) факту обізнаності особи у правовій природі майна, і, 2) що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом», але і 3) доводити факт набуття/ володіння /використання/ розпорядження / здійснення фінансової операції / вчинення правочину /переміщення, зміни форми

(перетворення)/ або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскування походження такого майна або володіння ним, права на таке майно, джерела його злочинного походження, місцезнаходження.

У ситуації, коли діяння почалося до набрання чинності Закону № 361-IX від 06.12.2019, а завершилось після набуття чинності Закону України № 361-IX з урахуванням положень ст. 5 КК України, застосуванню підлягає та редакція статті, що скасовує кримінальну протиправність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи (<https://sud.ua/uk/news/blog/341882-problema-predikata-pri-kvalifikatsii-deyaniya-po-state-209-uk-ukrainy>). – 2025. – 24.09).

Блог на сайті «Lb.ua»

Про автора: Лабораторія законодавчих ініціатив

Програмні обіцянки та імунітет: чи відновить Верховна Рада контроль за Урядом?

З порушенням строку на 37 днів Уряд Свириденко нарешті подав до парламенту Програму своєї діяльності. У липні 2025 року вперше після повномасштабного вторгнення Верховна Рада прийняла відставку прем'єр-міністра, а з нею – і всього Кабінету Міністрів та сформувала новий уряд.

Уряд Свириденко – вже третій Кабінет Міністрів, сформований за період діяльності Верховної Ради IX скликання. Перший уряд Олексія Гончарука мав схвалену програму, але пропрацював менше ніж пів року. Другий – Дениса Шмигала – залишився без схваленої програми взагалі, проте протримався більше п'яти років. Така практика продемонструвала парадокс: формально законодавство наділяє Верховну Раду важелями впливу на уряд, але на практиці політичні реалії дають Кабміну можливість уникати програмних зобов'язань.

Документ довіри і контрольний інструмент парламенту

За законом новосформований Кабінет міністрів має розробити та подати до Верховної Ради цей документ протягом місяця з дня свого формування. Йдеться саме про реєстрацію відповідної постанови у парламенті. Публічна презентація проєкту – це ініціатива виключно Юлії Свириденко, закон до цього не зобов'язує. Уряд затвердив Програму ще 10 вересня, Свириденко також вказала, що направлятиме її до Верховної Ради. Однак, у Верховній Раді її зареєстрували ще пізніше – лише 23 вересня. Питання про схвалення Програми діяльності мають розглянути протягом 15 днів з часу її реєстрації, орієнтовно на початку жовтня.

Програма діяльності – це основний документ планування державної політики, який лягає в основу середньострокових планів дій Кабінету міністрів (на трирічний період) та планів його пріоритетних дій (на період до одного року). Вона має не лише окреслювати пріоритети уряду, а й містити чіткі цілі, завдання, критерії оцінки та строки їх виконання. Її схвалення – кредит довіри Кабміну і забезпечення його імунітетом. Верховна Рада не може розглядати питання про відповідальність Кабінету міністрів протягом року після її прийняття.

Програма стає базою для щорічних звітів уряду перед парламентом. Тож її наявність – ключовий інструмент парламентського контролю. За підсумками обговорень звітів Верховна Рада може визнати діяльність уряду задовільною або ні. І навіть прийняти резолюцію недовіри Кабінету міністрів. Однак, якщо Програми діяльності немає, весь цей логічний ланцюжок руйнується від початку: і контрольна функція парламенту втрачає сенс. Немає Програми – немає звіту. Немає звіту – немає підстав для оцінки діяльності уряду. Немає оцінки – немає відповідальності. Це створює замкнуте коло безвідповідальності, де про системність оцінки політичних рішень можна забути, адже їх ухвалюють радше ситуативно.

Третій уряд IX скликання: уроки попередників

Досвід попередніх Кабінетів міністрів свідчить, що уряди можуть функціонувати і без будь-якого стратегічного бачення своєї

діяльності. Втім, хоч якось оцінити їхню діяльність без попередньо затверджених показників досягнення результатів – видається малоймовірним. Так, наприклад, попередній прем'єр-міністр Денис Шмигаль (а наразі – міністр оборони України) у 2020 році представив свою Програму діяльності, яку парламент не схвалив навіть після доопрацювання. Водночас Регламент Верховної Ради дозволяє повторно вносити на розгляд Програму діяльності Кабінету міністрів, але не раніше як через рік після дня її схвалення. Однак Денис Шмигаль не робив цього ні у 2021, ні у 2022 чи наступних роках. Тож парламент не мав можливості оцінювати їхні результати у передбаченій законом формі.

Відсутнє звітування породжує й іншу проблему: кожен наступний уряд фактично змушений «вигадувати велосипед» наново, оскільки не знає, що зробили попередники. Спроба колишнього прем'єр-міністра Володимира Гройсмана започаткувати традицію «перехідних книг» так і не стала практикою. Тож парламент не може оцінити, чи запропоновані новим Кабміном заходи – новаторська ініціатива чи лише спадщина попереднього уряду.

Програма уряду Свириденко: за все хороше, проти всього поганого

Програма діяльності уряду Свириденко виглядає як будь-який інший програмний документ у державі – «за все хороше, проти всього поганого»: стратегії затвердити, зарплати підвищити, робочі місця створити, послуги цифровізувати (останнє, до речі, чи не єдина пропозиція розв'язання проблеми корупції). Презентована Програма охоплює лише період кінця 2025 року та 2026 рік (сумарно всього 16 місяців). Це нетипово короткий горизонт планування, який нашттовхує на думку, що сам Уряд не бачить себе у довшій перспективі. Структурно документ складається з 12 пріоритетів, 16 програмних цілей і 129 оперативних завдань. Від попередніх програм урядів Гончарука і Шмигалья збережено систему «закріплення відповідальних міністерств», що спрощує моніторинг їхньої діяльності.

Багато цілей і критеріїв їхнього досягнення на 2026 рік уряд планує «під ялинку» – дедлайн

31 грудня. Зведення усього планування до останнього дня року виглядає щонайменше дивно. Складається враження, що виконання завдань відкладатимуть до фіналу, а, отже, навряд чи це відбуватиметься поступово і прогнозовано.

Показовий приклад – Міністерство освіти і науки у 2026 році мало би підвищити кваліфікацію 50 тисяч педагогів за новим стандартом дошкільної освіти, який ще мають затвердити. Це можна трактувати по-різному: або кожен квартал кваліфікацію підвищуватимуть 12,5 тисяч педагогів, або всі 50 тисяч вчителів мають пройти кваліфікацію за цією програмою до 31 грудня. Обидва шляхи приведуть до цілі, однак їхній ефект на освітній процес буде неоднаковим.

У порядок денний повернулись і старі проекти, наприклад, будівництво нового корпусу Київського слідчого ізолятора в Київській області. Ця ідея не нова, те ж саме у лютому 2022 року пропонував тодішній очільник Міністерства юстиції Денис Малюська. На той час будівництво оцінили у більше ніж пів мільярда гривень, але у червні того ж року тендер відмінили через скорочення видатків. У 2025 році побудова нового корпусу ізолятора повернулась вже у формі публічного інвестиційного проекту, видатки на який передбачено у Державному бюджеті на 2025 рік.

Значна кількість критеріїв і цілей у Програмі це вже попередньо анонсовані проекти чи плани міністерств або навіть заходи з Плану пріоритетних дій Уряду на 2025 рік. Наприклад, впровадження програм Міністерства внутрішніх справ «офіцер-рятувальник громади чи «поліцейський офіцер громади», формування центрів ментального здоров'я, сервіс «е-Консул», проєкт «гроші ходять за вчителем», який намагались запровадити ще з 2019 року тощо.

З одного боку, це сприяє тягlostі уряду, проєкти не «загубляться» і надалі впроваджуватимуться. З іншого – Програма більше нагадує компіляцію попередніх планів, ніж цілісний стратегічний документ. До того ж завдання, які Уряд ставить перед собою,

але виконати не може з тих чи інших причин, накопичуються, мігрують від програми до програми, а в підсумку – все залишається на рівні обіцянок, планів, концепцій чи громадських обговорень. Аналізу «чому не вийшло?» ніхто не проводить, як і аналізу обґрунтованості майбутніх планів та проєктів.

Чи вистачить парламенту суб'єктності для контролю над урядом

Чи отримає уряд річний імунітет від парламентської недовіри і чи зможе Верховна Рада використати передбачений законом інструмент контролю за діями Кабміну – дізнаємося уже незабаром.

Парламент має шанс відновити контрольну функцію, оскільки цей документ є своєрідним мірилом ефективності та результативності уряду загалом та окремих його членів. Водночас Верховна Рада ризикує ще більше розмити власну спроможність впливати на Кабінет Міністрів, якщо не схвалить документ. Адже тоді Уряд не звітуватиме про свою діяльність перед парламентом, а з огляду на постійні нарікання нардепів про відсутність контролю над урядом, така політична позиція – це радше постріл собі в ногу. А країна вкотре залишиться з черговою збіркою обіцянок, виконання і успішність яких не можна буде ні виміряти, ні простежити належним чином (https://lb.ua/blog/lzi/698414_programni_obitsyanki_imunitet_chi.html). – 2025. – 26.09).

Блог на сайті «Zaxid.Net»

Про автора: Назар Подольчак, професор НУ «Львівська політехніка» та керівник ГО Tech StartUp School.

Диверсифікація замість занепаду: як трансформувати економіку вугільних територій

Взявши зобов'язання перед ЄС перейти до вуглецево-нейтральної економіки, Україна поступово відмовляється від вугілля. Для шахтарських регіонів це не черговий виклик, а дійсно переломний момент. Вугільний мікрорегіон Львівщини – серед тих, хто

вже відчуває зміни: громадам необхідно не просто переосмислити економічну модель, а й адаптувати систему освіти, зайнятості, професійної підготовки та місцевого самоврядування до нових умов. Але справедлива трансформація це не про втрати, а про розвиток – через підтримку підприємництва, інновацій, освіти та «зеленої» енергетики.

Які нові точки росту можуть знайти вугільні громади? Які сектори здатні стати основою стійкого розвитку? І як ефективно перекваліфікувати працівників та створити умови для розвитку малого бізнесу?

Вугільна залежність: економічна вразливість регіону

Видобуток вугілля десятиліттями визначав економічну модель вугільного мікрорегіону Львівщини. Близько третини (31%) зайнятого населення працювало у видобувній промисловості, що забезпечувала робочі місця, наповнення місцевих бюджетів, розвиток суміжного бізнесу та стабільність соціальної сфери. Відповідно концентрація на одному секторі сформувала типову ознаку монозалежних територій – вразливість до зовнішніх змін.

З початком процесу відмови від вугілля, ця вразливість стає критичною. Зменшення обсягів видобутку веде до втрати доходів, звільнення працівників та зростання ризику трудової міграції – особливо серед молоді. Громади стикаються з необхідністю оперативно реагувати на зміну економічних умов, однак без системного підходу та державної й міжнародної підтримки ці зміни можуть спричинити довготривалий соціально-економічний спад.

Особливої уваги потребує той факт, що більшість існуючої інфраструктури та професійна підготовка населення орієнтовані виключно на потреби вугільної галузі. Це ускладнює швидке переорієнтування регіону на нові види економічної діяльності та обмежує його конкурентоспроможність.

Вектор на розвиток: як виглядає справедлива трансформація на практиці

Справедлива трансформація – це не управління наслідками закриття шахт, а цілісна стратегія економічних змін. Її мета –

забезпечити плавний перехід до безвугільного майбутнього через розвиток зеленої енергетики, підприємництва, освітніх програм, бізнес-інфраструктури та сучасних напрямів зайнятості.

Йдеться не про заміну одного великого роботодавця, як от вугільні підприємства, іншим, а про створення умов для появи сотень нових ініціатив. Підприємці, освітні заклади, молодь та громади мають отримати інструменти, які дозволять їм адаптуватися до нової економічної реальності.

Практичною ілюстрацією такого підходу є проєкт «Мейкерство, інновації та підприємництво у Шептицькому вугільному мікрорегіоні», який реалізується Tech StartUp School за фінансування Федерального міністерства економіки та енергетики Німеччини (BMWE) за підтримки Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH у межах проєкту «Справедлива трансформація вугільних регіонів та зелене відновлення енергетичного сектору України». Завдання проєкту – створити сприятливе середовище для розвитку підприємництва, особливо серед молоді та представників шахтарських родин, через поєднання навчання, менторства та доступу до інфраструктури.

У межах проєкту реалізовано кілька напрямів, що вже демонструють перші результати:

Освітні програми та тренінги з підприємництва, маркетингу, SMM, зеленої енергетики, 3D-моделювання та мейкерства пройшли понад 300 учасників, з яких 35% – колишні шахтарі або члени їхніх родин. Це дозволяє переорієнтовувати людей на нові сфери без відриву від регіону.

У Шептицькому відкрито Центр трансферу технологій для надання консультацій та технічної підтримки стартапам у сферах патентування, проєктування, виходу на ринки тощо. На базі місцевого гірничо-будівельного ліцею створено лабораторію Fab Lab. Вона надає доступ до сучасного обладнання для виробництва прототипів та тестування технологічних рішень. Простір орієнтований на розвиток стартапів, що працюють у сферах інженерії, екології та виробництва.

Проведено конкурс бізнес-ідей та стартапів, який зібрав 35 заявок. 14 команд пройшли повний цикл – від навчання до захисту бізнес-ідеї, отримали фінансування та запустили власну справу. Учасники також отримали обладнання та індивідуальну менторську підтримку.

Одним з успішних прикладів є історія Тараса Земницького – колишнього шахтаря, який пройшов навчання, переміг у конкурсі та відкрив власне СТО. Сьогодні Тарас розвиває свій бізнес та виступає неформальним амбасадором підприємництва серед колишніх шахтарів, залучаючи інших до участі в освітніх та грантових програмах.

Наш підхід – не просто дати знання, а побудувати середовище, де ці знання конвертуються в дію. Справедлива трансформація це про можливості – не на рівні гасел, а в конкретних навичках, підтримці та результатах.

Нові опори для регіону: що має замінити вугілля

Щоб трансформація вугільних регіонів була справедливою та результативною, необхідно чітко визначити нові економічні пріоритети та створити для них сприятливі умови. Потенціал Львівщини дозволяє сформулювати кілька стратегічних напрямів розвитку, які здатні стати основою для економічного оновлення вугільних територій.

1.Відновлювана енергетика. Сонячна, вітрова та біоенергетика можуть стати не лише джерелом «чистої» енергії, а й сектором, що створює робочі місця у проєктуванні, монтажі, виробництві та обслуговуванні обладнання. Інвестиції в ці технології вже зараз сприймаються як стратегічно важливі для регіону.

2.Агропромисловий комплекс із глибокою переробкою. Львівщина має потужну аграрну базу, яку можна трансформувати в інноваційний АПК. Йдеться про розвиток органічного землеробства, крафтового виробництва, переробки сировини – тобто створення повних ланцюгів доданої вартості, що залучають малий та середній бізнес.

3.Виробництво з високою доданою вартістю. Регіон має потенціал для залучення

інвестицій у виробництво продукції з високим ступенем технологічності: комплектуючих до авто, медичного обладнання, розумної електроніки тощо.

Розвиток нових секторів потребує відповідної підтримки, а ефективного стимулювання малого та середнього бізнесу повинно базуватись на кількох ключових факторах:

Інфраструктурна підтримка: мейкерспейси, технологічні лабораторії, бізнес-інкубатори та акселератори;

Фінансові інструменти: грантові програми, пільгове кредитування, податкові стимули;

Освітні можливості: курси підприємництва, маркетингу, управління, професійна підготовка;

Кластерна політика: співпраця підприємств, університетів та органів влади в межах спільних галузевих ініціатив;

Доступ до інвестицій: створення локальних інвестиційних платформ, партнерств із банками, залучення донорських ресурсів;

Регуляторна та податкова підтримка: спрощення процедур реєстрації та ліцензування, зниження місцевих податків для бізнесу в пріоритетних галузях, створення прозорих та стабільних умов для ведення підприємницької діяльності.

Підприємець у вугільному регіоні не повинен працювати у вакуумі та залишатися сам на сам із викликами. Йому потрібні ментори, фінанси, партнери, підтримка з боку муніципалітетів та чітка регуляторна рамка. Усе це необхідно будувати паралельно з процесом трансформації»

Ще одним критично важливим напрямом є розвиток нових навичок та компетенцій. Найбільш затребуваними у вчорашніх вугільних регіонах найближчими роками будуть:

технічні навички у відновлюваній енергетиці, АПК, виробництві, IT;

цифрові компетенції (робота з даними, онлайн-платформами, автоматизованими системами);

підприємницькі та креативні навички, а також комунікації та PR.

Завдяки стратегічному плануванню, інвестиціям та впровадженню інновацій вугільні громади мають усі шанси перетворитися на

сучасні економічно активні центри. Розвиток малого бізнесу, підтримка стартапів, системна перекваліфікація працівників і залучення міжнародних партнерів, таких як GIZ, відкривають шлях до створення нових галузей і стійких робочих місць. Ключовим фактором успіху є узгоджені дії держави, бізнесу та місцевих громад – лише так трансформація стане справді справедливою і жодна людина не залишиться осторонь.

Ми маємо готувати людей не до чергової стабільності, а до динамічного середовища. Навчити їх діяти в умовах змін – це ключ до життєздатної економіки регіону (https://zaxid.net/diversifikatsiya_zamist_zanepadu_yak_transformuvati_ekonomiku_vugilnih_teritoriy_n1619875). – 2925. – 24.09).

Блог на сайті Цензор.НЕТ

Про автора: Дмитро Разумков, народний депутат України, лідер депутатського об'єднання «Розумна Політика». Голова Верховної Ради України в 2019-2021 рр.

G.I.Bill для України. Як державі перезапустити ветеранську політику?

У воюючій країні ветеранська політика має бути серед ключових пріоритетів. Більше десяти років триває збройна агресія Росії проти України. Ми б мали вже масштабувати успіхи і модернізувати цю політику з урахуванням потреб ветеранів великої війни, але до цього часу розбираємось із базою — доступом до якісної медицини та реабілітації, можливостями перекваліфікації та працевлаштування, інтеграцією у громади. Військові роблять на фронті неможливе, а влада і досі не подужала елементарне.

Бюджет (не) для ветеранів

Станом на травень 2024 року, в Україні було офіційно зареєстровано 1,2 мільйонів ветеранів і ветеранок. Після завершення війни, з урахуванням членів сімей, цифра може становити 5-6 мільйонів осіб. У проєкті Державного бюджету на 2026 рік бачимо зростання фінансування ветеранської політики

— плюс 7,1 млрд грн або на 52% більше, ніж було в бюджеті-2025. Але не поспішайте радіти: 43% від такого зростання видатків буде спрямовано не на лікування чи гранти для ветеранів, а на будівництво та утримання Національного військового меморіального кладовища. Надважливий проект, що мав би бути взірцем прозорого розпорядження коштами, але і цей іспит влада ганебно завалила.

Безпосередньо на потреби ветеранів і ветеранок передбачається 17,9 млрд грн. І це лише 0,4% від загальних видатків Держбюджету-2026. Я наведу приклад, а ви самі оцінюйте адекватність суми. У 2024 році казна недоотримала 20 з гаком мільярдів податків від грального бізнесу, а в поточному році втрати вже перевищили 10 млрд. Тобто, ветеранам дають трохи більше, ніж «пробачили» незаконним казино.

Ключові напрями фінансування:

- компенсація на житло ветеранам та ветеранкам з інвалідністю I та II групи – 5,7 млрд грн (+1,7 млрд до 2025 року).

- психологічна допомога, професійна адаптація, розвиток спорту, одноразова грошова допомога, спеціальні програми підтримки – 4 млрд грн (+2,6 млрд).

- фахівці з супроводу ветеранів та ветеранок – 2,9 млрд грн.

- фінансування ветеранських просторів – 1,1 млрд грн (+0,6 млрд).

Медична і психологічна реабілітація

Поранення, контузії, ПТСР, інвалідність – реальність, у якій перебувають українці, що пройшли пекло бойових дій. Перше, що вони мають отримати від держави та суспільства – гарантований доступ до медичних послуг. Як у спеціалізованих медичних закладах, так і у звичайних лікарнях. Це питання справедливості: люди, які втратили здоров'я за державу, мають повне право вимагати від неї допомоги для його відновлення.

На жаль, ця аксіома не завжди виконується: допускаються порушення прав військових, механізм відшкодувань дуже забюрократизований і складний. Проходження ВЛК після поранень самі ж військові називають системним приниженням людської гідності.

Виправлення цих проблем — задача народних депутатів. Марно просити «слуг» займатись законодавчим захистом ветеранів, але я закликаю їх бодай не перешкоджати в цьому «Розумній Політиці» та іншим притомним опозиційним силам.

Робота, бізнес, соціалізація

70% ветеранів були офіційно працевлаштовані до мобілізації і більше половини потребуватимуть працевлаштування після повернення до цивільного життя.

Сьогодні лунає контраверсійна теза, мовляв, ветерани не пам'ятають, що таке мирне життя. Ні. Держава повинна зробити так, щоб була можливість почати нове, щоб це був поштовх, а не глухий кут. Ідеться, перш за все, про гарантовані можливості набуття будь-яких професій і ведення підприємницької діяльності.

Величезні можливості для професійної реалізації ветеранів і ветеранок криються в оборонці. Їхні знання і досвід — ключ до захищеності держави у майбутньому, до якісних змін Сил оборони та ОПК. Колосальний і поки невикористаний потенціал у розвитку ветеранського бізнесу. За різними оцінками, більше 60% ветеранів після війни хотіли б мати власну справу. Це сотні тисяч потенційних підприємців і, що важливо, роботодавців. Тож філософія ветеранського бізнесу як драйвера економіки є цілком реалістичним сценарієм.

Наявність роботи, залученість в економічне життя країни та громад вже є величезним кроком у соціальну реінтеграцію ветеранів і ветеранок. Утім, це не знімає з держави і суспільства обов'язку працювати над створенням системи відновлення ветеранів, психологічної реабілітації, освітніх, соціальних, житлових програм.

Досвід США

Україна не є першопрохідцем ветеранської політики. Є досвід інших країн, на який нам можна і потрібно спиратись. Взяти США — 19 мільйонів ветеранів (дані за 2023 рік); 2,5 млн ветеранських підприємств із сукупним доходом у понад \$1 трлн, що еквівалентно 4,89% ВВП держави.

Фундамент цього успіху був закладений після Другої Світової програмою підтримки

ветеранів G.I.Bill (Закон про реінтеграцію військовослужбовців). Експерти називають його зразковим не лише у вимірі соціальної підтримки, але й публічних державних інвестицій. Програма була спрямована на підтримку молодих родин, передбачала вигідну житлову іпотеку, податкові пільги, надавала кошти на купівлю ферми та започаткування бізнесу.

Її «родзинкою» стало фінансування безкоштовної професійної та вищої освіти для ветеранів. Завдяки цій програмі США отримали 14 лауреатів Нобелівської Премії, трьох суддів Верховного Суду, трьох Президентів, десяток сенаторів, два десятки лауреатів Пулітцерівської Премії, тисячі фахових юристів, економістів, бізнесменів, будівельників та представників інших сфер.

Результат – мільйони американців, яким держава допомогла пережити жахіття війни, знайти себе і стати успішними. Податкові надходження за рахунок реалізації освітніх програм у межах G.I.Bill, за різними оцінками, у 8-10 разів перевищили обсяг інвестованих

коштів. Існує думка, що саме G.I.Bill сприяв становленню американського середнього класу та стрімкому розвитку громадянського суспільства. Про важливість подібних програм я говорив під час нещодавнього відрядження до Вашингтона на зустрічах із американськими політичними і громадськими діячами.

Чому б цей позитивний досвід не використати в Україні? Нагадаю, з 26 лютого 2026 року набере чинності ухвалений Закон «Про ветеранський бізнес». У ньому закладені фінансові стимули, квоти для бізнесу ветеранів на участь у тендерах тощо.

Загалом правильний, але все ж напівкрок — закон зовсім не схожий на аналог G.I.Bill. Але ще є час це виправити: підійти стратегічніше, змістити акцент на освіту, паралельно із цим створивши стимули й для всієї освітньої галузі. Правильні нормативні акти щодо наповнення закону можуть стати конкретними кроками із запуску українського варіанту G.I.Bill. Стати проявом вдячності і поваги держави до ветеранів і ветеранок, про що багато сказано і так мало зроблено.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА ПРО ПРАВОТВОРЕННЯ

№ 18 (304) 2025

Інформаційно-аналітичний бюлетень

на базі оперативних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Редактори:

А. Берегельська, Я. Маленко

Комп'ютерна верстка:

Н. Крапіва

Підп. до друку 26.09.2025

Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 3,40.

Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач

Національна бібліотека України

імені В. І. Вернадського

03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3

siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта

видавничої справи до Державного реєстру видавців,

виготовлювачів і розповсюджувачів

видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.